

GENERAL JONAS ŽEMAITIS MILITARY ACADEMY OF LITHUANIA
KAUNAS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
KLAIPĖDA UNIVERSITY
VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

Alvyda Obrikienė

**SECURITISATION OF POLITICAL DEMOCRACY IN THE
CONTEXT OF SOCIOECONOMIC INEQUALITY**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Political Sciences (S 002)

Klaipėda, 2021

The doctoral dissertation was prepared during the period of 2016–2021 at Klaipėda University in accordance with the right to the doctoral studies granted to the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Kaunas University of Technology, Klaipėda University and Vytautas Magnus University by the Order No. V-1019 of the Minister of Education and Science of the Republic of Lithuania signed on 8 June 2011, and by the Order No. 160 of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania signed on 22 February 2019.

Scientific Supervisor

Prof. Dr. Vaidutis Laurėnas (Klaipėda University, Social Sciences, Political Sciences, S 002).

The doctoral dissertation will be defended at the Defence Board of General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Kaunas University of Technology, Klaipėda University and Vytautas Magnus University in Political Sciences:

Chairman

Prof. Dr. Andrius Bielskis (Kaunas University of Technology, Social Sciences, Political Sciences, S 002);

Members:

Prof. Dr. Dovilė Budrytė (Georgia Gwinnett College, USA, Social Sciences, Political Sciences, S 002);

Prof. Dr. Algis Krupavičius (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Political Sciences, S 002);

Assoc. Prof. Dr. Liutauras Kraniauskas, (Klaipėda University, Social Sciences, Sociology, S 005);

Prof. Dr. Zenonas Norkus (Vilnius University, Social Sciences, Sociology, S 005).

The doctoral dissertation will be defended in a public meeting at the Board in Political Sciences in Aula Magna Conference Hall of Klaipėda University, at 4 p.m. on 24th of September, 2021.

Address: Herkaus Manto str. 90-2, LT-92295, Klaipėda, Lithuania.

The summary of doctoral dissertation was sent out on 24th of August, 2021.

The dissertation is available for review at the libraries of General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Kaunas University of Technology, Klaipėda University and Vytautas Magnus University.

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO KARO AKADEMIJA
KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Alvyda Obrikienė

**POLITINĖS DEMOKRATIJOS SUGRĖŠMINIMAS
SOCIALINĖS-EKONOMINĖS NELYGYBĖS KONTEKSTE**

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (S 002)

Klaipėda, 2021

Mokslo daktaro disertacija rengta 2016–2021 metais Klaipėdos universitete pagal Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijai, Kauno technologijos universitetui, Klaipėdos universitetui ir Vytauto Didžiojo universitetui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V-1019 ir Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinis vadovas

prof. dr. Vaidutis Laurėnas (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai, S 002).

Mokslo daktaro disertacija ginama Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Kauno technologijos universiteto, Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. dr. Andrius Bielskis (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai, S 002);

Nariai:

prof. dr. Dovilė Budrytė (Džordžijos Gvinneto koledžas, JAV, socialiniai mokslai, politikos mokslai, S 002);

prof. dr. Algis Krupavičius (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai, S 002);

doc. dr. Liutauras Kraniauskas (Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005);

prof. dr. Zenonas Norkus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija, S 005).

Mokslo daktaro disertacija bus ginama viešame politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2021 m. rugsėjo 24 d. 16 val. Klaipėdos universiteto Aula Magna konferencijų salėje.

Adresas: Herkaus Manto g. 90-2, LT-92295, Klaipėda, Lietuva.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2021 m. rugpjūčio 24 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Kauno technologijos universiteto, Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekose.

SUMMARY

Relevance of the research

Present democracies are characterised by a wide range of internal problems: declining participation in the elections; increasing social exclusion among citizens; systemic political parties losing the elections; weakening institution of representation; emerging protest movements; non-parliamentary opposition demanding a more direct democracy; governing of a formally politically equal minority imitating democratic procedures. In this chain of obstacles to democracy, the impact of the increase in social inequality – social exclusion – on democracy is outstanding.

Today, one of the threats to democracy is the internal social inequality of democratic countries. When social inequality persists or even increases, the egalitarian political principle of democracy – political equality – is threatened. Western democracies are faced with such a threat for the first time since the World War II. More stable economic growth, Keynesian politics, and the creation of the welfare state had limited the extent of social inequality, but there have been no such “controllers” since the 1990s and countries have encountered the opposite result – the rising social inequality that is growing even during economic upturns. Social inequality among different strata of society is widening and the gap is deepening. Moreover, social inequality is related to economic inequality. Often it is conditioned by economic inequality, but social inequality is broader and determined not only by economic disparities.

Until relatively recently, it has been argued that social inequality in, for example, the United States is greater than in Scandinavia and Northern Europe, but democracy in the United States has been considered no worse. Recent studies of *American democracy* no longer confirm such “equality” and show that American democracy is lagging behind the standards of Scandinavian democracy. The walls of the “Fortress of Democracy” collapsed significantly following not smooth transfer of presidential power at the end of 2020–the beginning of 2021. Furthermore, about two decades ago, another extremism was displayed: the assertion that the existing social inequality is undermining democracy all over the world, whereas democracy today does not cease to exist in the face of even greater inequality.

The relevance of the research is evident due to the decline of democracy that has been continuing for several years in a row and due to the processes of democratic erosion that are being observed not only in new and fragile but also in old democracies that have always been considered strong. While acknowledging that the era of the triumph of democracy is over, there are con-

cerns about the threats to democracy and the phenomenon of the “paradox of democracy”.

While not denying that democracy is constantly threatened, it is important to assess the threat posed by growing social inequality. The perception of social inequality allows not only to acknowledge the fact of its existence but also to assume it as a threat to democracy and to one of the values of democracy – political equality.

Political discourse and the media increasingly mention social threats that are broadening the perception of security and drawing attention to the aspects of not only external but also internal (national) security. The latter aspect is also important to assess in the discourse of political science. It is relevant to analyse the threats to democracy not only due to external factors but also due to limitations to prevent the emerging threats lying within the national state and even within the nature of democracy itself.

Thus, the development of democracy is described as slowing down, stuck or even in the state of crisis. In the list of threats to democracy, the existing and, in most cases, growing social inequality that is increasingly difficult to combine with the ideal of democracy – political equality – is highlighted. In the context of such (in)compatibility, political participation can be seen as both a cause and a consequence of social inequality. The relevance of the contradiction between social inequality and political equality in both the established and fragile democracies as well as the need for the research of this contradiction are noted.

Overview of the research topic

Scientific research reflects on the problems of the development of democracy that are noted in both mature and young democracies. The argument that the development of democracy is problematic is demonstrated by the fact that even in Europe, where “democracy is an important objective of most societies and a form of present government, <...> in recent years a great disappointment and dissatisfaction with democracy is observed”¹.

In the current research on democracy, two paradigms can be distinguished. In one case, the state of democracy is described by ascribing the characteristics of a crisis and democratic future is referred to as hardly possible; in another case, it is described by using the categories of challenges to democracy where

¹ Algis Krupavičius, Ligita Šarkutė. *Apie demokratiją Lietuvoje. Kokia ji yra ir kokia turėtų būti? Svarbiausių nacionalinių EST rezultatų serija Nr. 1* (Kaunas: Kauno technologijos universitetas): 3. Retrieved from https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/127333/5/ISSN2669-2589_2017_N_1.pdf

the perspectives of democracy are not doubted but the emergence of a *different* democracy is noted.

In the scientific research on internal problems of democracy, the assertion of the crisis of democracy is common. The terminology of the crisis of democracy has its own history of “modern times”². The scope of recent manifestations of the crisis of democracy is wide: ranging from confrontation or even polarisation of the elite, weak governance by democratic governments, contradictions between the capitalist and working classes to the technocratisation of politics, and the disappearance of ideological alternatives³. In the studies, the crisis of democracy is described rather ambiguously because the crisis itself is multifaceted and individual studies emphasise its different aspects. According to Russell J. Dalton, there are various crises of democracy: the crisis of conventional forms of participation; the crisis of the institution of representation; the crisis of trust in democracy (support for democracy)⁴. Wolfgang Merkel and Sascha Kneip⁵ accurately describe the situation by referring to the discourse on the crisis of democracy as a difficult question of relationship between theory and empirics. They start the assessment of the crisis of democracy from the challenges to democracy and investigate to what extent different spheres of democracy such as participation, representation, ci-

² Michel Crozier, Samuel P. Huntington and Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission* (New York: New York University Press, 1975). Retrieved from http://trilateral.org/download/doc/crisis_of_democracy.

³ Different aspects of the crisis of democracy are analysed by: Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, *Kaip miršta demokratijos. Istorijos pamokos ateičiai* (Vilnius: Baltos lankos, 2019): 30. Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk, “The Democratic Disconnect”, *Journal of democracy* 27, 3 (2016): 5-17. Retrieved from <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2016/07/FoaMounk-27-3.pdf>; Chantal Mouffe, *For a Left Populism*. (London: Verso, 2019); Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007); Simon Tormey, “The Contemporary Crisis of Representative Democracy”, *Papers on Parliament* no. 66, 13 May 2016. (2016). Retrieved from https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Powers_practice_n_procedures/pops/Papers_on_Parliament_66/The_Contemporary_Crisis_of_Representative_Democracy.

⁴ Russell J. Dalton, *Democratic challenges, democratic choices. The erosion of political support in advanced industrial democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

⁵ Wolfgang Merkel, Sascha Kneip S. (ed.), *Democracy and Crisis: Challenges in Turbulent Times* (Berlin: Springer International Publishing AG, 2018). Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-3-319-72559-8_1.

vil rights, accountability, and the effective power to govern have deteriorated. After assessing how these hallmarks of democracy have changed over time, it can be determined whether the underlying democratic logic has changed. And only when it is established that the democratic logic has changed, can we speak of the crisis of democracy. Among the research on the challenges to democracy, but not in the general discourse on the crisis of democracy, there should be mentioned the studies by Ronald Inglehart “How Much Should We Worry”⁶, Wolfgang Merkel (2013)⁷, (2014)⁸, and Pippa Norris⁹.

It is probably impossible to list all the researchers analysing the threats to democracy and considering whether democracy is in crisis, but it is important to mention the proponents of the crisis of democracy: David Runciman and his study “How Democracy Ends”¹⁰; Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk¹¹; Thomas Carothers¹²; and José Álvaro Moisés¹³. The interpretation of the crisis of democracy can be supplemented by the impact of globalization that is analysed in detail by Anthony Giddens who agrees with the aforementioned researchers that the crisis of democracy does not bypass countries with deep democratic traditions. Even in the Western countries, that are considered stable democracies, over the past few years trust in politicians has declined, fewer than usual people vote, more and more people say they are uninterested in politics, and apoliticalism is especially expressed among the younger generation¹⁴.

⁶ Ronald F. Inglehart, “How Much Should we Worry?”, *Journal of Democracy* 27, 3 (2016): 18-23.

⁷ Wolfgang Merkel, “*Is there a crisis of democracy? Can we answer the question?*” (Presentation at the conference Annual Meeting of the American Political Science Association, 29 August–1 September 2013). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/269906448_Is_there_a_crisis_of_democracy_Can_we_answer_the_question.

⁸ Wolfgang Merkel, “Is there a crisis of democracy?”, *Democratic Theory* 1,2 (2014): 11-25.

⁹ Pippa Norris, *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011).

¹⁰ David Runciman, *How Democracy Ends* (New York: Basic Books, 2018).

¹¹ Roberto Stefan Foa and Yascha Mounk, “The Democratic Disconnect”, *Journal of Democracy* 27, 3 (2016): 5-17.

¹² Thomas Carothers, “Is Democracy the Problem?”, *American Interest*, 16 January 2019. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2019/01/16/is-democracy-problem-pub-78137>.

¹³ José Álvaro Moisés, “On the Crisis of Democracy”, *Journalism and Mass Communication*, 9 (Jan.-Feb. 2019, Vol. 9, 1 (2019).

¹⁴ Anthony Giddens, *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives* (New York: Routledge, 2000).

This discussion of whether democracy is in crisis or not is also joined by other researchers studying the peculiarities of new democracies: Raj Kollmorgen¹⁵, Zenonas Norkus¹⁶, Thomas Carothers¹⁷.

In the scientific discourse, the relationship between democracy and social inequality is more and more often explored. Normative research on the relationship between democracy and social inequality has the deepest traditions: assertions of the democratisation of democracy¹⁸ in order to achieve greater political equality; the securitisation of democracy through social inequality increased by markets, as it is stated by Robert Dahl¹⁹ who used the term of democracy to describe actual political equality, which is practically unattainable ideal of democracy, and who introduced the term of polyarchy into the scientific discourse. Larry Bartels²⁰ pays much attention to the factor of income inequality in democracy. The topic of democracy and inequality is complemented in various respects by the aforementioned Ronald F. Inglehart as well as by Francis Fukuyama²¹, Adam Przeworski²², Christian Houle²³, and Carles Boix²⁴. Chiara Binelli et al.²⁵ have developed social inequality index that helps to more deeply understand the concept of social inequality and the significance

¹⁵ Raj Kollmorgen, "Theories of Postcommunist Transformation. Approaches, Debates, and Problems of Theory Building in the Second Decade of Research", *Studies of Transition States and Societies*, 5, 2 (2013).

¹⁶ Zenonas Norkus, *Kokia demokratija, koks kapitalizmas?* (Vilnius: VU leidykla, 2008).

¹⁷ Thomas Carothers, "The End of the Transition Paradigm", *Journal of Democracy* 13, 1 (2002): 5-21.

¹⁸ Claus Offe, *Herausforderungen der Demokratie* (Frankfurt a. M.: Campus, 2003).

¹⁹ Robert A. Dahl, *On Political Equality* (New Haven, London: Yale University Press, 2006).

²⁰ Larry M. Bartels, *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age* (Princeton and Woodstock: Princeton University Press, 2008).

²¹ Francis Fukuyama, "Dealing With Inequality", *Journal of Democracy*, 22, 3 (2011): 79-89.

²² Adam Przeworski, *Democracy and the Limits of Self-Government* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2010).

²³ Christian Houle, "Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation but Does Not Affect Democratization", *World Politics* 61, 4 (2009).

²⁴ Carles Boix, *Democracy and Redistribution* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

²⁵ Chiara Binelli, Matthew Loveless and Stephen Whitefield "What Is Social Inequality and Why Does it Matter? Evidence from Central and Eastern Europe", *World Development, Elsevier* 70 (2015): 239-248.

of social inequality to individuals and political actions. Data obtained by using this inequality model differ significantly from data obtained by evaluating only data on income inequality. The developed social inequality index is oriented towards capabilities and includes disparities in income, education and health services, and the perceived access to these services.

The concept of social inequality and its different theoretical approaches are presented by Jan Servaes and Toks Oyedemi²⁶; Scott R. Harris²⁷. They are referred to in order to provide a deeper understanding of social inequality. When inequality is mentioned alongside democracy, it is widely perceived that democracy is a tool for eliminating or at least reducing inequality, but the relationship between democracy and social inequality is not necessarily one-way: both the impact of social inequality on democracy and the impact of democracy on social inequality can be evaluated.

Research on political inequality refer to the studies by Joshua Kjerulf Dubrow, Kay Lehman Schlozman, Sidney Verba, and Henry E. Brady. Political participation can be seen as a result of the interaction between social inequality and democracy. When assessing the threat of social inequality to democracy, it is political participation that can reasonably be an indicator enabling to perceive how democracy functions under conditions of social inequality or how they coexist even though they should eliminate each other. Armingeon and Schädel²⁸ have found out that the impact of social inequality on political participation has changed compared to the second half of the 20th century; this change has occurred mainly due to modernisation processes because social integration and social control have declined. At the same time the number of research of a broader context – on the relationship between social inequality (differences in social status) and political inequality – is growing. One of the most significant researchers of recent years in the field is Russell J.

²⁶ Jan Servaes and Toks Oyedemi (ed.), *Social Inequalities, Media, and Communication: Theory and Roots* (Communication, Globalization, and Cultural Identity) (London: Lexington Books, 2016); Jan Servaes and Toks Oyedemi (ed.), *The Praxis of Social Inequality in Media: A Global Perspective* (Lanham MD, Boulder CO, New York, London: Lexington Books, 2016).

²⁷ Scott R. Harris, “Critiquing and Expanding the Sociology of Inequality: Comparing Functionalist, Conflict, and Interactionist Perspectives”, 2003. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238105299_CRITIQUING_AND_EXPANDING_THE_SOCIOLOGY_OF_INEQUALITY_COMPARING_FUNCTIONALIST_CONFLICT_AND_INTERACTIONIST_PERSPECTIVES.

²⁸ Klaus Armingeon, Lisa Schädel “Social Inequality in Political Participation: The Dark Sides of Individualisation”, *West European Politics* 38,1 (2014): 1-27. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929341>.

Dalton²⁹. His study focuses on the participation gap among generations and reviews how democracy can address the growing inequalities between the politically rich and the politically poor individuals. In the present dissertation research, this is important because the relationship between social inequality and democracy helps to assess not only the impact of social inequality on democracy but also its opposite direction – the threat to democracy; quantitative analysis helps to evaluate the impact of democracy on social inequality: its reduction and growth. It is necessary to assess how new forms of political participation contribute to this. New forms of political participation are often expressed as unconventional forms of participation that gain new opportunities due to the progress of information and communication technologies (ICTs). When assessing how political participation and political behaviour in general can be predetermined by social media, a study by Joshua A. Tucker et al.³⁰ is distinguished. The ability of new information technologies to compensate the consequences of inequality is analysed by Markus Prior³¹; Marco M. Skoric and Nojin Kwak³²; and in the study by the Pew Research Center³³ that reveals expert views on the future of democracy in the age of digitization.

When assessing the phenomenon of social inequality, the component of economic inequality is one of the most relevant and cannot be eliminated. The significance of economic inequality is revealed in the assessment of outcomes and opportunities. It is often difficult to draw the line between economic and social inequalities, especially when their impact is evaluated. In the present work, the context of social and economic inequality is chosen, as it seeks for a broader assessment of the impact of inequality. Social inequality refers to differences in the structure of the society that respond to different situations

²⁹ Russell J. Dalton, *The Participation Gap: Social Status and Political Inequality* (Oxford: Oxford University Press, 2017).

³⁰ Joshua A. Tucker et al. *Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature*. (2018). Retrieved from <https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2018/03/Social-Media-Political-Polarization-and-Political-Disinformation-Literature-Review.pdf>.

³¹ Markus Prior, *Post-Broadcast Democracy: How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi: Cambridge University Press, 2007).

³² Marco M. Skoric, Nojin Kwak, “Contextualizing the Role of Technologies in the Process of Civic and Political Change in Asia”, *Telematics and Informatics* 33,2 (2016).

³³ Pew Research Center, “Many Tech Experts Say Digital Disruption Will Hurt Democracy”, 21 February 2020. Retrieved from https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2020/02/PI_2020.02.21_future-democracy_REPORT.pdf.

and different access to resources. Economic inequality is usually measured by determining income inequality³⁴, although there are other indicators that identify economic inequality: wealth inequality and consumption inequality.

In the course of the research on the relationship between democracy and social inequality, it is obviously relevant to distinguish the factor of social justice, often with inherent implication: from social inequality to social justice (cf. Marcuse³⁵). It should be noted that two interrelated approaches of the research on social justice are distinguished: the normative approach (field of research in ethics, political philosophy, and theology) and the socio-analytical approach (field of research in history, sociology, and political sciences). The motif of the relationship between democracy and social inequality is common not only in classical studies of the theory of justice (Rawls³⁶; Barry³⁷) but also in the scientific works of other direction criticizing political liberalism (Schäfer³⁸; Schäfer and Streeck³⁹) where social injustice is described as a component part of the content of political conflict. Research works analysing the issues of creation or demolition of the social state (welfare state) can be attributed to the themes of social justice, social inequality, and the development of democracy.

Studies based on empirical analysis are dominated by the research on the impact of economic and income inequality on democracy (political equality, participation in the elections, trust in democratic institutions, etc.) mostly in the OECD and EU countries (Bartels⁴⁰; Nikoloski⁴¹; the aforementioned Schäfer; Schäfer and Streeck).

³⁴ Drew DeSilver, "The Many Ways to Measure Economic Inequality". 22 September 2015. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/09/22/the-many-ways-to-measure-economic-inequality/>.

³⁵ Marcuse, Peter, "From Inequality to Social Justice". *Twenty-First Century Inequality & Capitalism: Piketty, Marx and Beyond*. Compiled by Lauren Langman and David A. Smith 116 (2018): 334–349. Retrieved from https://doi.org/10.1163/9789004357044_021_

³⁶ John Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridge: Harvard University Press, 1971).

³⁷ Brian Barry, *Teisingumo teorija. Socialinio teisingumo traktatas* T.1 (Vilnius: Eugrimas, 2002).

³⁸ Armin Schäfer, "Consequences of Social Inequality for Democracy in Western Europe", *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 6 (2012): 23–45.

³⁹ Armin Schäfer, Wolfgang Streeck (Eds.), *Politics in the Age Austerity* (Cambridge: Polity Press, 2013).

⁴⁰ Larry M. Bartels, *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age* (Princeton ir Woodstock: Princeton University Press, 2008).

⁴¹ Zlatko Nikoloski, "Democracy and income inequality: revisiting the long and short-term relationship", *Review of Economics and Institutions*, 6 (2) (2015): 1–24. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/60562/>.

Research findings and conclusions on the impact of social inequality on democracy (and vice versa) are not only different but also contradictory. Studies that are based on normative and qualitative analysis identify the threat of social inequality to democracy, while the studies based on quantitative analysis are focused on associating the growth of social inequality mainly with the fact of growing economic inequality and stating that democracy does not significantly limit (overcome) social inequality, i.e., democracy coexist with social inequality more or less successfully (?).

The problem of the research

Evaluating the impact of social inequality on democracy and the impact of democracy on social inequality, the analysis of the scientific literature suggests a contradiction between the normative theory of democracy and the development of functioning democracies. When the research on democracy is not limited to the approach “must be” and delves into what actually “is”, the relationship between democracy and social inequality is seen as much more diverse and complex. Proponents of a strong relationship between social inequality and democracy rely on the analysis of data of individual, usually small group of democratic countries. Holistic empirical research does not confirm a strong relation between democracy and social inequality unless the latter becomes marginal – extreme or even categorical. The relationship between democracy (democratization in general) and social inequality (its increase) is more complex than it is described in normative (essentialistic) theory of democracy (supposedly, democracy is directly weakened by increasing or already high social inequality). Thus, the real impact (securitisation) of social inequality (except categorical inequality) on the development of democracy is not clear, as unclear are the special features of functioning democracy in reducing social inequality. In the dissertation, the analytical distinction between the crisis of democracy and the challenges to democracy are analysed by focusing on the impact of persistent and in some cases even increasing social inequality on the transformation of formal (*de jure*) political equality – an essential normative feature of democracy – into actual (*de facto*) political inequality.

How and to what extent social inequality distorts political equality and becomes a threat to democracy is a scientific problem addressed in this dissertation.

The object of the research is the relationship between the socioeconomic inequality and democracy.

The purpose of the research is to determine the nature of the impact of the socioeconomic inequality on political equality, when there is a distinction between the *de jure* and *de facto* of political equality.

The defended statements:

1. The threat of socioeconomic inequality to democracy, when the limits of categorical inequality are not trespassed, is expressed in the form of a challenge and should not be equated with the perspective of crisis or even catastrophe, because there is no way democracy can avoid socioeconomic inequality that is functionally justified and does not go beyond the limits of social justice.
2. Socioeconomic inequality leads to unequal political participation. When political equality coexists with social inequality, *de jure* political equality relies on new forms of political participation, the content of which in an environment of universal mediatization is not just democratic and requires additional efforts.
3. The securitization of democracy through socioeconomic inequality varies across different groups of countries. The nature of the relationship between democracy and socioeconomic inequality depends on the peculiarities of the development of democracy, especially on the society's perception of political equality and socioeconomic inequality in individual groups of countries, and it is not universal. The claim that socioeconomic inequality poses a threat to democracy must always be specified by identifying a particular group of countries.

To achieve the above mentioned purpose of the research, the following **tasks** have been set up:

1. To describe the extent of the threats to democracy posed by social inequality, by critically assessing the discourse on the crisis of democracy and highlighting challenges to democracy that lead to uncertainty over the prospects of transformation of democracy.
2. To analyse the multidimensional concept of social inequality by discussing different sources and results of social inequality as well as the context of social (in)justice.
3. To describe the impact of socioeconomic inequality on political participation based on the analysis of changes in mediated politics and forms of political participation.
4. To determine the nature of the relationship between democracy and socioeconomic inequality.
5. To formulate an analytical tool of the zones of securitization of democracy through socioeconomic inequality and to use it to identify the zones of the relationship between democracy and socioeconomic inequality in the countries.

Novelty of the research:

1. In the course of the assessment of the factor of socioeconomic inequality in the securitisation of democracy, the contradiction between the theory of normative democracy and the theorization on existing democracies is actualised. When applying the methods of qualitative and quantitative research, the contradiction in the description of the relationship between democracy and socioeconomic inequality is highlighted.
2. Four groups of countries – zones – where democracy is securitised through socioeconomic inequality are distinguished.
3. The so-called “methodology of waiting” for a more sustainable democracy is denied. A better future of democracy is possible, but when the indicators of democracy decrease, it is more meaningful to focus on understanding the nature of challenges to democracy and on theorizing how to overcome them so that they will not develop into a crisis, especially an irreversible one.

Limitations of the research

The dissertation does not consistently analyse:

1. The consistent impact of democracy (neither institutional nor procedural) on social inequality, when social inequality is compensated by political means – due to the expansion of the research and the potential risk of its unreliability;
2. The role of capitalism in promoting social inequality – due to large amount of research on this problem. Without eliminating or denying the impact of capitalism, but after the evaluation of the research carried out by, for example, Piketty⁴², it would be impossible to satisfy the requirement of the novelty of the research within the framework of the dissertation. The dissertation takes an approach that in today’s world, nothing happens without capitalism; unfortunately, much is happening without democracy.
3. The impact of political participation on reducing the *de facto* political inequality is limited to a qualitative analysis of the scientific discourse and an overview of forms of protest participation.

⁴² Thomas Piketty, *Capital and Ideology* (Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2020).

Methodology and methods of the research

Kvale's⁴³ argumentation on the significance of qualitative research is appropriate: the research begins from a qualitative analysis of the existing knowledge about the object (social threats); then qualitative concepts and the defended statements are formulated. Therefore, the theoretical models that would include the study of the scientific literature, the description and interpretation of concepts, the systematization and evaluation of statements and approaches are needed. The study of the scientific literature and previously accomplished research helps to understand the research problem, to delve into it, to distinguish the most characteristic aspects, and to reveal the concepts.

In the present research, first of all the discourse on the crisis of democracy and the challenges to democracy are described, then the theoretical factor of social inequality as a threat is explored. The assessment of the relationship between democracy and social inequality is based on authoritative data sources of research on democracy and social inequality; the data obtained by nonlinear regression are presented, interpreted, and summarised; the defended statements are validated.

Algimantas Valantiejus left a meaningful concept of the methodology of social sciences:

“Today, the essential task of social science is to develop thoughtful methods that would close the “gap” between explanation and interpretation. The ideal scientific explanation is the establishment of a cause-and-effect relationship based on formal logic and repetitive procedures. The ideal interpretive research is the restoration of a meaningful link of social interaction referring to insightful, well-thought-out, risky and methodically revising methods of thick description or other thoughtful ways. The methodology is a self-reflection of the logic of social research which encourages: a) to look back sceptically to the domain of assumptions and to recall alternative possibilities that existed before the logic of applying specific procedural rules; b) to purposefully continue the specialised professional skills and abilities applied in the specific – empirical and theoretical – research. The methodology is an analysis of the way of cognition, a meta-methodological provision, the purpose of which is to deconstruct and reconstruct the rules of thinking, and the method of which is a reflectively thought-out application of the rules in specific domains of the research of social reality”.⁴⁴

⁴³ Steinar Kvale, *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing* (Thousand Oaks, California: Sage, 1996).

⁴⁴ Algimantas Valantiejus, *Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007), 274-280. Retrieved from https://www.vu.lt/site_files/LD/I_tomas._Sociologijos_filosofija.pdf.

The structure of the “thoughtful way” of research primarily includes the analysis of the scientific literature and statistical data. In order to achieve a more comprehensive and versatile research, an epistemological approach is applied; it is valuable in assessing knowledge that already existed before the research, designing the direction of the research, and seeking novelty.

If analyses of the scientific literature and statistical data are self-evident elements of the methodology of the research, then other elements of the methodological framework of the dissertation must be described additionally. The dissertation uses deductive research technology. It is chosen in order to examine and define the relationship between democracy and social inequality in a broad sense and to form a holistic image of the relationship between these phenomena.

The model of analysis of the factor of social inequality in the development of democracy is formed by combining the views by Dahl’s polyarchy, Tilly, Bartels, Inglehart, and Mounk. The formation of this holistic image in the dissertation is disciplined by neo-institutionalism. It is known for protecting against methodological extremes: it does not encourage “behavioural stupidities” (the term by Sartori⁴⁵); it does not invite, in the hope of more democracy, only to create better constitutions, but rather to reduce inequality by taking concrete actions, etc. (Tilly’s position⁴⁶).

The “middle-level” theoretical approach of the dissertation consists of a combination of conflictological and resource approaches. From a conflict point of view, social inequality polarizes political interests and the costs for all participants of the political process are increased. The approach of the access to resources, which is very common in the research, states that the division of political power and, ultimately, its inequality are related to the greatest socio-economic resources: education, competences, and income. Social inequality downplays political engagement of the socially weak; socially weak are also politically weak (cf. Brady et al⁴⁷; Brady⁴⁸).

Finally, before the empirical research is begun, from the methodological perspective of the dissertation it is decided on the three models of democracy. The first model is minimalist: procedural electoral democracy. The second model is

⁴⁵ Giovanni Sartori, *Lyginamoji konstitucinė inžinerija* (Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001), 192.

⁴⁶ Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007), 205.

⁴⁷ Henry E. Brady, Sidney Verba, Lehman Schlozman, “Beyond SES: A resource model of political participation”, *American Political Science Review*, 89 (2), (1995): 271–294.

⁴⁸ Henry E. Brady, “An analytical perspective on participatory inequality and income inequality”, In *Social inequality*. ed. K. Neckerman. (New York: Russell Sage Foundation, 2004): 667–702.

the middle one: democracy of decision-making and control of governors where not only participation in the elections is important but also the effectiveness of political decisions and control of governors. This model integrates deliberative, monitoring, and similar theories of democracy that do not ignore the problems of representative democracy and absenteeism. The third model is maximalist: substantive democracy when internal and external security is important; economic welfare, social guarantees of the state, decency in sharing (redistributing) basic goods (income, social security, and life opportunities) when social justice is institutionalised as a component of democracy. Substantive democracy is when social democracy is no less important than political democracy (cf. Merkel⁴⁹).

The first model is widely applied in the scientific research and, therefore, it can hardly report anything new about the development of democracy. The mass withdrawal of citizens from electoral procedures as well as no less manipulation of the electoral institute by political parties, big businesses, and the media have led to a number of theoretical versions of post-democracy. The third model is ideal, normative; in terms of the research it implies that maximum democracy means avoiding extreme (polarizing) inequalities when income, basic goods, and life opportunities are redistributed. As Dahl has repeatedly pointed out, this only confirms how far real existing democracies are from the ideal of democracy; when all citizens have equal political power, they are actually, not merely *de jure*, politically equal. Therefore, the second model is more appropriate for the empirical research. The second model is the model of the embedded democracy; actually, it also covers the first model. In this study, it is also relevant because it actualizes persistent, non-decreasing, and polarizing social inequality.

The dissertation does not apply the so-called method of “waiting”, according to which if the third model of democracy has little in common with the reality of democracy, it does not mean that its relevance cannot be soon confirmed: only some(?) time is needed for the most maximum (or maybe indeed utopian) principles of democracy to start operating. However, speaking about the perspective of democracy, although in the near future, two commonly used methodological approaches can be applied: extrapolation and the known “if..., then” approach. The extrapolation of the models of democracy occurring in the course of its development (i.e., the recognition of the persistence of past trends in the future) implies the recognition of the fact that the causes of these trends will operate unchanged. However, the extrapolation does not take into account that past trends of democracy may change and are already changing. The “if..., then” approach may offer less defi-

⁴⁹ Wolfgang Merkel, Sascha Kneip S. (ed.), *Democracy and Crisis: Challenges in Turbulent Times* (Berlin: Springer International Publishing AG, 2018). Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-3-319-72559-8_1.

ned models of the development of democracy, but it is open to possible alternatives of democracy itself (cf. Tilly⁵⁰). When choosing the “if..., then” approach, it must be acknowledged that not only the alternatives of democracy itself (transformation variants) but also alternatives to democracy are possible. Studying the impact of social inequality on the development of democracy, extrapolation does not receive any slightly greater attention in the dissertation. The perspective of democracy is defined in terms of the “if..., then” approach: if social inequality does not become categorical inequality, the basic institutions of democracy will not cease to function and the main processes will reproduce it in every critical situation. And vice versa: if categorical inequality prevails in some democratic country or their group, the crisis of democracy will grow into its collapse. The fact that the distinction between the challenges to democracy and the crisis of democracy is a relevant scientific problem is witnessed by the content of the theoretical construct of post-democracy: from the consistent continuation of *post-democracy* as a history of democracy to the collapse of *post-democracy* as democracy.⁵¹

In the dissertation, when performing the zoning of the relationship between democracy and social inequality, a comparative method is applied; especially at the “borders” of the distinguished four zones of this relationship, when there are no strong arguments as to which of the distinguished zones one or another country should be ascribed.

In the present work, the methods of graphical representation and classification are used. They help to present the generalizations and the obtained results more thoroughly.

To achieve the purpose of the research transgression of methods is used. Although the object of the research presupposes the need to use qualitative methods (and appropriate methodologies of description and interpretation), in order to assess the relationship between social inequality and democracy a regression model by using statistical data and presented indices is employed; this model is used to analyse democracy’s dependence on income inequality.

The scope of data covered by the empirical study include the Economist Intelligence Units (hereinafter the EIUs), Democracy Index of the Freedom House Institute (FHI), the World Inequality Database, the World Bank Database (GINI index), and the Oxfam Database (the Commitment to Reducing

⁵⁰ Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007): 203-205.

⁵¹ Vaidutis Laurenas, “Kuri postdemokratija?”, in *Gerovė ir saugumas XXI amžiuje: postdemokratijos kontekstai*: collection of research papers, ed. Kęstutis Šerpetis, Saulius Šiliauskas (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018), 13-80.

Inequality (CRI index). Statistical data from authoritative and representative research provide preconditions for ensuring the objectivity of the research. The research data provided in the databases are recognised, freely available, and easily verified, thus the objectivity and reliability of the data are ensured.

Structure of the dissertation. The purpose and the formulated tasks have determined the logical structure of the dissertation (Fig. 1).

The first part of the dissertation is dedicated to the theoretical discourse of securitisation of democracy through social inequality. Although the development of democracy is getting stuck and there are processes of deconsolidation, this does not necessarily mean a crisis of democracy. Democracy is faced with challenges that may eventually evolve into a crisis of democracy. One of those challenges is social inequality.

The second part of the dissertation analyses the complexity of the content of social inequality and the ability of socioeconomic inequality to threaten and disrupt the development of democracy. The purpose is to critically assess the impact of social inequality on democracy by choosing the variable of political participation, i.e., it is considered how social inequality affects political participation. New forms of expression of socioeconomic inequality in the mediated politics are also taken into account. Assessing the multiplicity of the concept of social inequality and the contradictions revealed in the research, the consequences of social inequality for democracy are discussed. A two-way relationship is also assessed: the impact of social inequality on democracy and inconsistent assessment of the impact of democracy on social inequality.

The third part of the dissertation is devoted to empirical research. Using the Democracy Index by the Economist Intelligence Unit, GINI Index of the World Bank, and CRI Index by Oxfam International, a four-zone model of the relationship between democracy and socioeconomic inequality is developed and used to typologize the countries of the world. It is determined that securitisation of democracy through socioeconomic inequality and the directions of democratic transformation are different both in separate groups of countries and in different regions of the world.

The fourth part of the dissertation is devoted to the scientific discussion, when the interpretation of the results of empirical research is aimed to assess the reliability of individual theoretical statements about the relationship between democracy and socioeconomic inequality, to suggest further direction of the research of securitisation of democracy through socioeconomic inequality.

At the end of the dissertation, conclusions are presented; they summarise the theoretical and empirical results of the research and substantiate the defended statements.

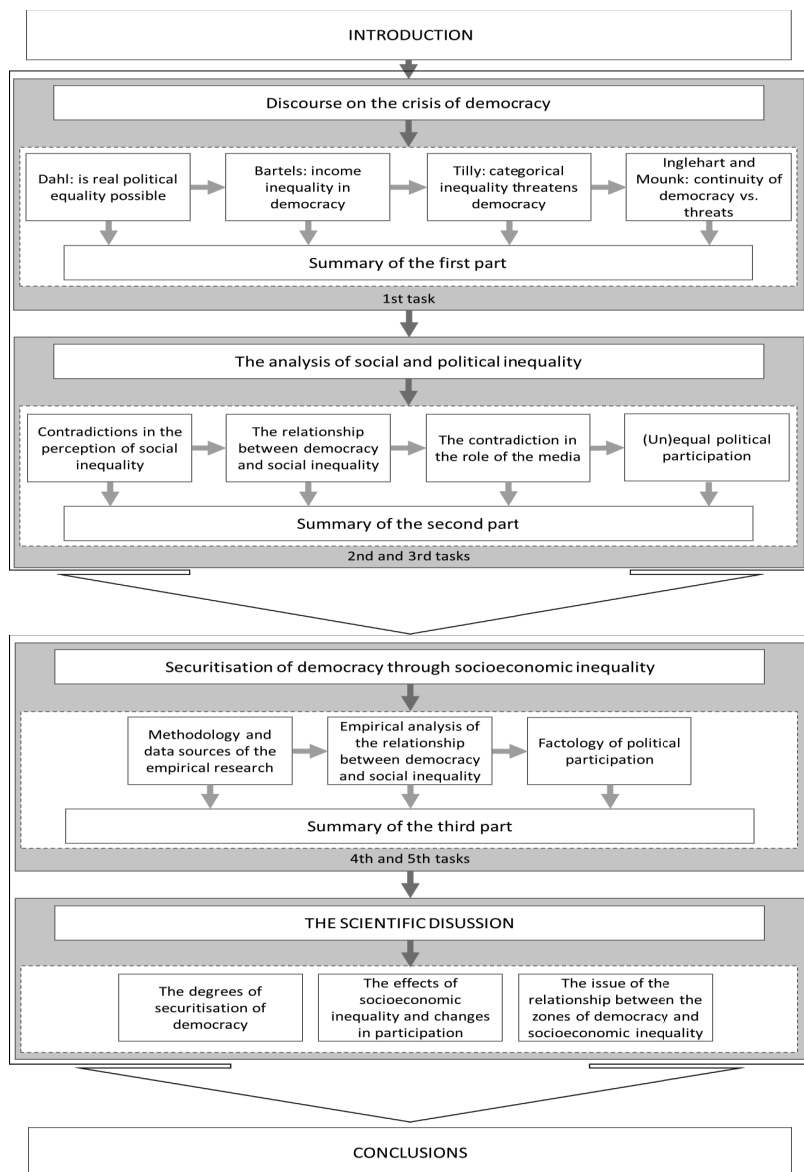

Figure 1. Logical scheme of the research

CONCLUSIONS

Solving the scientific problem formulated in the dissertation – how and to what extent social inequality distorts political equality and becomes a threat to democracy – the following conclusions have been drawn:

The concept of social inequality is defined in various ways in the scientific literature, usually with an emphasis on social differences that determine human choices, behaviour, access to and use of resources. Economic inequality in its impact is one of the most significant types of inequality, but it is not the only one that determines a person's situation and life outcomes. The assessment of the significance of social inequality is not possible if economic inequality is eliminated, so the term socioeconomic inequality is more accurate in analysing the threat of inequality to democracy.

In the list of factors of securitisation of democracy, socioeconomic inequality occupies a special place due to the historical inevitability of its impact on democracy. The ideal of democracy is inseparable from the principle of political equality, the expression of which inevitably takes place in the presence of greater or lesser social inequality. However, such coexistence ultimately means that the fundamental principle of democracy has two dimensions: *de jure* and *de facto*. Political equality in a context of *de facto* social inequality remains a constant pursuit.

The theoretization of the securitisation of democracy through socioeconomic inequality is contradictory in describing social inequality and in assessing its consequences for democracy. Three levels of growing threat are distinguished: the challenges to democracy, the crisis of democracy, and the collapse of democracy. Securitisation of democracy through social inequality, within the limits of categorical inequality, does not directly mean a crisis or even a collapse of democracy. The motif of the crisis of democracy is emphasised in normative-qualitative statements. In analytical-quantitative research, the securitisation of democracy through social inequality is more often described in terms of challenges, problems, etc. Such difference is indeed normal. This is the difference between describing the ideal of democracy and the practices of democracy. Changes in the socioeconomic, technological, and ecological environment of democracy also require changes in democracy itself. Changes in democracy encompass the forms of participation, the expression of social democracy, and the actualization of social justice. Democratic change is multiple and multidirectional; with democracy weakening in some countries or groups of countries and strengthening in others, sometimes even “inversely proportionally” to changes in social inequality. The problem remains depen-

ding on the fact to what extent and for how long social inequality remains a challenge, and to what extent and for how long not decreased social inequality can become a factor in the crisis of democracy. The research points out that the challenges of democracy do not necessarily escalate into a crisis, and crises are not necessarily unmanageable. However, it is not denied that a democracy that does not cope with the challenges may, in the long term, and in some cases does experience a crisis. Individual cases of the collapse of democracy do not mean the collapse of democracy in general – democracies taken in isolation know many historical cases of their collapse and restoration. It can be stated that if inequality does not grow into categorical inequality, the history of democracy continues. The research data show that in 2005 (06) – 2017 (18), in 41.9 percent of the analysed countries there existed a higher or lower generalised relationship between the development of democracy and inequality. The situation of inequality then improved in 69.8 percent of countries. At the same time, the situation of democracy deteriorated in 65.1 percent of countries. The research does not confirm that socioeconomic inequality is only increasing and democracy is only weakening; the process is both more complex and diverse. The statement that was correct in the first decade of this century – that inequality is on the rise in about two-thirds of countries – cannot be confirmed. On the contrary, in about two-thirds of countries, the situation of inequality has improved. However, the situation of democracy has not improved to the same or close extent; contrarily, the situation of democracy has deteriorated. Thus, a new segment of the contradiction between social inequality and democracy is noted: when the reduction of social inequality does not necessarily mean the consolidation of democracy.

The study confirms the nature of the nonlinear regression of the relationship between democracy and socioeconomic inequality. In the course of the research it has been found out that there is no universal link between democracy and socioeconomic inequality. The relationship between democracy and socioeconomic inequality has variations that are influenced by: 1) the length of the history of democracy; 2) the material well-being of the country; 3) the extent of political participation; 4) perception of social justice.

The above formulated conclusions would not be fully reasoned if the impact of social justice on the relationship between democracy and social inequality was not actualised. The impact of inequality on democracy cannot be fully assessed without the factor of social justice. The foundation of the stability of democracies, no less smaller than *de jure* political equality, is social justice. The problem of the continuity of the history of democracy has become not only social inequality leading to *de facto* political inequality but also a sense of diminishing social justice and, indeed, a pervasive social injustice. In the latter

sense, social justice is not only a moral norm but also a fact. But the perception of social (in)justice of the society cannot be left alone “face to face” with social and *de facto* political inequality. The pillar of *de jure* political equality, when it coexists with social inequality, may become new forms of political participation, the content of which in the environment of universal mediatisation is not a priori democratic. Therefore, it can be stated that the first defended statement has been confirmed.

It is a known and reflected fact that the citizens of democracies consider each other more or less unequal. However, when there is no at least moderate relationship (dependence) between the level of democracy and the extent of socioeconomic inequality, it is not clear to what extent citizens are politically unequal. Using the three models of democracy described in the dissertation – procedural election, political decision-making and control of rulers, and substantive democracy – it should be emphasised that the most argumentative statement of political equality is possible in the case of a minimalist or electoral democracy model. However, seeing the “more real reality” through the prism of the second model of democracy, it can be supposed that the socially weaker social groups have less opportunities to participate in decision-making and to control the rulers, due to their lack of education and time to discuss and manage public affairs. It can be argued that if income, wealth, economic and social situation are also political resources, and if they are unevenly distributed, citizens cannot be politically equal. And if citizens are not politically equal, democracy is threatened. Facts of political participation have shown that more voters are voting in countries with both high levels of democracy and lower inequality, but the dynamics of participation in protests has shown that protest participation is growing in the third and fourth groups and reaches the activity of the first group. In the absence of democratic self-control, this political activism can become a threat to democracy. This confirms the second defended statement of the dissertation.

The analytical tool on the relationship between democracy and social inequality opens up the perspective of exploring in more detail the transformations of established and other democracies – responses to the challenges to democracy in different groups of countries perceiving and expressing social inequality. Although there is no universal and strong relationship between democracy and social inequality, similarities can be noted in different groups of countries. This has been observed through the “zoning” of the relationship between democracy and social inequality – an analytical tool that identifies zones of securitisation of democracy through social inequality.

Four different zones of securitisation of democracy through social inequality have been distinguished and described; their coordinates have been iden-

tified in the index scales of democracy and inequality. The first and the fourth zones are characterised by only an unexpected and unanticipated threat of inequality to democracy, as the democracies of these zones are characterised by inequalities of <0.35 on the GINI scale and ≥ 60.0 on the CRI scale. Such inequality can be called normal, as it does not directly threaten the balance of the existing socioeconomic or political regimes. The first zone includes countries with an EIU Democracy Index of > 8.00 , and the fourth zone includes countries with an EIU Democracy Index of $8.00 - 6.00$. In countries in the first and fourth zones, the threat to democracy would become apparent if they “fell” into the second and third zones. The latter are characterised by inequality with a GINI Index of > 0.35 and a CRI Index of < 60.0 . Five democracies that are in the second zone, where the EIU Democracy Index is > 8.0 , are exceptions. Meanwhile, half of the analysed democracies of the world are concentrated in the third zone, where the EIU Democracy Index is $8.0 - 6.0$, the GINI Inequality Index is > 0.35 , and the CRI Index is < 60.0 . Assessing the obtained results of the research, it can be stated that the third defended statement has been also confirmed.

The accomplished analysis of the relationship between democracy and social inequality also confirms that one-vector access does not mean that one of the main factors in the development of democracy can be detected. However, gathering at one factor, in the case of this research, at social inequality, reveals the limits of this factor in more detail, and thus does not allow it to be emphasised or downplayed; on the contrary, it leads to a description of its real impact on democracy.

Approbation and Distribution of Research Results

Publications related to the topic of the dissertation and published during the preparation period:

1. Obrikienė, Alvyda. The Role of Law in Global Politics: Challenges for Democracy // Regional Formation and Development Studies : Journal of Social Sciences. Klaipėda : Klaipėda University Publishing House. ISSN 2029-9370. eISSN 2351-6542. 2020, No. 1 (30), p. 41-51. DOI: 10.15181/rfds.v30i1.2033.
2. Obrikienė, Alvyda. The Threat of Social Inequality to Democracy: A Lost Participant // Welfare and Security in the 21st Century: The Contexts of Post-Democracy : A Collection of Research Papers. Klaipėda : Klaipėda University Publishing House, 2018. ISBN 9786094810275. p. 109-120.
3. Dvorak, Jaroslav; Burkšienė, Valentina; Dūda, Mantas; Obrikienė, Alvyda; Narbutienė, Indrė. E-Participation: Opportunities and Challenges for Self-Government. Klaipėda University. Faculty of Social Sciences and Humanities. Klaipėda : Klaipėda University Publishing House, 2020. 99 p. ISBN 9786094810855.
4. Obrikienė, Alvyda; Šiliauskas, Saulius. Legitimation of Democracy under the Conditions of Crisis: Theoretical Approach // Social Innovations for Sustainable Regional Development : Abstracts of Reports: 16th international conference : 29 April 2020, Klaipėda. Klaipėda: Klaipėda University Publishing House, 2020. ISBN 9786094810688. p. 63-65.
5. Obrikienė, Alvyda. Social Inequality Matrix: Sections of the Causes and Consequences // Scientific conference Challenges in Management Science and Studies: Abstracts of Reports: 5 December 2019, Klaipėda. Klaipėda : Klaipėda University Publishing House, 2020. ISBN 9786094810633. p. 12-13.

Intermediate results of the research work on the dissertation theme were announced at scientific conferences:

1. “Transformations of Democracy: An Impact of Inequality”. Presented at the 4th ISA Forum of Sociology, 2021, Porto Alegre, Brasil (online).
2. “Legitimation of Democracy under the Conditions of Crisis: Theoretical Approach”. Presented at the conference “Social Innovations For Sustainable Regional Development”, 2020, Klaipėda, Lithuania.

3. “Social Inequality Matrix: Sections of the Causes and Consequences”. Presented at the conference “*Iššūkiai vadybos moksle ir studijose*”, 2019, Klaipėda.
4. “Can Democracy Survive the Damage of Social Inequality”. Presented at the conference “Changing Democracies in an Unequal World”, 2019, Viterbo, Italy.
5. “Social Threats and Democracy: Tensions and Alternatives”. Presented at the conference “Welfare and Security in the 21st Century: the Contexts of Post-Democracies”, 2018, Klaipėda, Lithuania.
6. “The Fate of Democracy under the Conditions of Lithuania’s Non-Participation”. Presented at the conference “Democracy and Participation in the 21st Century”, 2017, Lisbon, Portugal.
7. “Democracy in Lithuania: the Impact of Social Insecurity“. Presented at the conference “Regional Development and Social Welfare: Problems and Solutions”, 2017, Klaipėda, Lithuania.

Traineeships undergone during the preparation of the dissertation:

1. The Local Governments Training Centre of Latvia (Riga, Latvia). July-September 2018.

ABOUT THE AUTHOR

Alvyda Obrikenė was born on 1 April 1982, in Pajūris, Šilalė district. In 2000, she graduated with honors from Pajūris Secondary School, Šilalė district (current: Pajūris Stanislovas Biržiškis Gymnasium). In 2005, she was granted a Bachelor’s degree in Political Sciences at Klaipėda University. In 2007, at Klaipėda University she defended her Master’s thesis and was granted a Master’s degree in Political Sciences (study programme of Political Theory). In 2016, at Mykolas Romeris University she defended her Master’s thesis and was granted a Master’s degree in Law and Governance. Since 2016, she has been a joint doctoral student of General Jonas Žemaitis Lithuanian Military Academy, Kaunas University of Technology, Klaipėda University and Vytautas Magnus University in the field of Political Sciences.

In the course of the dissertation preparation, 3 of her articles have been published, 1 of them is written with coauthors. In 2017-2021, she presented individually prepared papers at 5 international conferences and as a coauthor at 2 conferences.

Alvyda Obrikiene works as an assistant at the Department of Public Administration and Political Sciences at the Faculty of Social Sciences and Humanities of Klaipėda University. She is a member of the International Sociologist Association (ISA). She is an active community member, cofounder of the community of Klaipėda Fishing Port community.

Research interests: democracy, political participation, social inequality, political literacy.

Most of all she loves being a mother for her kids: son Herkus and daughter Liepa.

Contacts: Department of Public Administration and Political Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Klaipėda University, S.Nėries str. 5, LT-92227 Klaipėda. Phone +37046398655.

Email: alvyda.obrikiene@ku.lt, alvyda.kairyte@gmail.com.

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas

Dabarties demokratijos charakterizuojamos kaip turinčios vidinių problemų, kurių spektras platus: mažėja dalyvavimas rinkimuose, didėja socialinės skirtys tarp piliečių, sisteminės politinės partijos pralaimi rinkimuose, atstovavimo institutas silpnėja, kyla protesto judėjimai, o neparlamentinė opozicija reikalauja daugiau tiesioginės demokratijos, valdo formaliai politiškai lygi mažuma, imituodama demokratines procedūras. Šioje demokratijos kliuvinių grandinėje išskirtinas socialinės nelygybės – socialinės skirties didėjimo poveikis demokratijai.

Viena iš šiandieninių grėsmių demokratijai yra demokratinėse šalyse egzistuojanti vidinė socialinė nelygybė. Kai socialinė nelygybė išlieka ar net didėja, kyla grėsmė demokratijos egalitariniam politiniam principui – politinei lygybei. Vakarų demokratijos su tokia grėsme susiduria pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo. Stabilesnis ekonominis augimas, keinsizmu paremta politika ir socialinės valstybės kūrimas riboja socialinės nelygybės mastą, tačiau nuo XX amžiaus 9-ojo dešimtmečio tokių socialinės nelygybės kontrolės priemonių nebeliko, o šalys susidūrė su priešingu rezultatu – jos išaugimu, kuris didėja net ekonominių pakilimų metu. Socialinė nelygybė tarp skirtingų visuomenės sluoksnių didėja, atotrūkis gilėja. Ji yra susijusi su ekonomine nelygybe. Neretai socialinė nelygybė nulemta ekonominės nelygybės, tačiau yra platesnė ir nulemta ne tik ekonominių skirtumų.

Dar santykinai neseniai buvo teigiama, kad socialinė nelygybė, pavyzdžiui, JAV yra didesnė nei Skandinavijoje ir Šiaurės Europos šalyse, bet dėl to demokratija JAV laikyta nė kiek ne blogesne. Pastarojo meto *amerikietiškos demokratijos* tyrimai jau tokios „lygybės“ nepatvirtina ir rodo jos atsilikimą nuo skandinaviškos demokratijos standartų. „Demokratijos tvirtovės“ sienos gerokai apgriuvo 2020 m. pabaigoje–2021 m. pradžioje įvykus nesklandžiam prezidentinės valdžios perdavimui. Be to, maždaug prieš du dešimtmečius pulta į kitą kraštutinumą – teigiant, kad esama socialinė nelygybė žlugdo demokratiją visame pasaulyje, nors šiandien demokratijos nenustoją egzistuoti esant dar didesnei nelygybei.

Tyrimo aktualumas akivaizdus dėl demokratijos nuosmukio, kuris tęsiasi kelerius metus iš eilės, o jos erozijos procesai pastebimi ne tik naujose, netvirtose, bet ir senose, tvirtomis laikytose demokratijose. Sutinkant, kad pasibaigė demokratijos triumfo laikmetis, tenka susirūpinti grėsmėmis, kurios jai graso ir lemia „demokratijos paradokso“ reiškinių.

Neginčijant, kad demokratija su grėsmėmis susiduria nuolat, svarbu įvertinti, kokią grėsmę kuria auganti socialinė nelygybė. Socialinės nelygybės suvokimas leidžia ne tik pripažinti jos egzistavimo faktą, bet ir įvertinti ją kaip grėsmę demokratijai ir demokratijos vertybei – politinei lygybei.

Politiniam diskurse, žiniasklaidoje vis dažniau minimos socialinės grėsmės, kurios išplečia saugumo suvokimą ir atkreipia dėmesį ne tik į išorinį, bet ir į vidinį (nacionalinį) saugumo aspektą, kurį reikšminga įvertinti politikos mokslo tyrimuose. Aktualu demokratijai kylančias grėsmes analizuoti ne tik dėl išorės veiksnių, bet ir dėl nacionalinės valstybės viduje ir net pačios demokratijos prigimtyje glūdinčio ribotumo užkardyti kylančias grėsmes.

Taigi, demokratijos raida įvardijama kaip sulėtėjusi, įstrigusi ar net esanti krizės būsenos. O grėsmių demokratijai sąrašė išskirtina egzistuojanti ir daugeliu atvejų didėjanti socialinė nelygybė, kuri vis sudėtingiau derinama su demokratijos idealu – politine lygybe. Esant šiam (ne)suderinamumui, politinis dalyvavimas gali būti vertinamas ir kaip socialinės nelygybės priežastis, ir kaip pasekmė. Konstatuojamas prieštaravimas tarp socialinės nelygybės ir politinės lygybės aktualumas tiek įsigalėjusiose, tiek netvirtose demokratijose ir jo mokslinių tyrimų reikmė.

Temos ištirtumo apžvalga

Moksliniuose tyrimuose atsispindi demokratijos raidos problemos, kurios analizuojamos ir brandžioje, ir jaunoje demokratijoje. Kad demokratijos raida susiduria su problemomis, byloja faktas, jog net Europoje, kur „demokratija yra svarbus daugumos visuomenių siekinys ir esama valdymo tvarka, <...> pastaraisiais metais stebimas didelis nusivylimas ir nepasitenkinimas demokratija“⁵².

Demokratijos dabarties moksliniuose tyrimuose galima išskirti dvi paradigmas. Vienu atveju demokratijos būseną apibūdinama krizės charakteristikomis ir sunaikiai įmanoma demokratinė ateitis, kitu – iššūkių demokratijai kategorijomis, kur jos perspektyvomis neabejojama, tačiau kalbama apie *kitokios* demokratijos tapsmą.

Demokratijos vidinių problemų tyrimuose dažnas jos krizės konstatavimas. Demokratijos krizės terminija turi savo „naujųjų laikų“ istoriją⁵³. Naujausiųjų demokratijos krizės apraiškų spektras platus: nuo elito susipriešinimo ar net poliarizacijos, demokratinų vyriausybių silpno valdymo, kapitalistų ir darbininkų klasės prieštaravimų iki politikos technokratizavimo ir ideologinių alternatyvų nykimo⁵⁴. Demokratijos krizė tyrimuose apibūdinama skirtingai,

⁵² Algis Krupavičius, Ligita Šarkutė. Apie demokratiją Lietuvoje. Kokia ji yra ir kokia turėtų būti? Svarbiausių nacionalinių EST rezultatų serija 1 (Kaunas: Kauno technologijos universitetas); 3. Prieiga internetu: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/127333/5/ISSN2669-2589_2017_N_1.pdf.

⁵³ Michel Crozier, Samuel P. Huntington ir Joji Watanuki, *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission* (New York: New York University Press, 1975). Prieiga internetu: http://trilateral.org/download/doc/crisis_of_democracy.

⁵⁴ Demokratijos krizes įvairiais aspektais analizuoja: Steven Levitsky ir Daniel Ziblatt, *Kaip miršta demokratijos. Istorijos pamokos ateičiai* (Vilnius: Baltos lankos, 2019);

kadangi pati krizė yra daugialypė, o atskiruose tyrimuose labiau akcentuojami skirtingi jos aspektai. Kaip teigia Russellas J. Daltonas, yra įvairios demokratijos krizės: konvencinių dalyvavimo formų krizė, atstovavimo instituto krizė, pasitikėjimo demokratija (paramos demokratijai) krizė⁵⁵. Situaciją taikliai apibūdina Wolfgangas Merkelis ir Sascha Kneipas⁵⁶, demokratijos krizės diskursą vadindami sunkiu teorijos ir empirijos santykio klausimu. Jie demokratijos krizės vertinimą pradeda nuo iššūkių demokratijai ir tiria, kiek pablogėjo skirtingos demokratijos sferos, tokios kaip dalyvavimas, atstovavimas, pilietinės teisės, atskaitomybė ir faktinė galia valdyti. Įvertinus, kaip bėgant laikui pakito šie demokratiją identifikuojantys požymiai, galima vertinti, ar pakito pagrindinė demokratinė logika. Ir tik nustačius, kad ji pakito, galima kalbėti apie demokratijos krizę. Iš demokratijos iššūkių tyrimų, tačiau ne apskritai demokratijos krizės diskurso, paminėtini Ronaldo Ingleharto „How Much Should We Worry?“⁵⁷, Wolfgangas Merkelis (2013)⁵⁸, (2014)⁵⁹, Pippa Norris⁶⁰.

30; Roberto Stefan Foa ir Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect“, *Journal of democracy* 27, 3 (2016): 5–17. Prieiga internetu: <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2016/07/FoaMounk-27-3.pdf>; Chantal Mouffe, *For a Left Populism*. (London: Verso, 2019); Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007); Simon Tormey, „The Contemporary Crisis of Representative Democracy“ *Papers on Parliament* no. 66, 2016 m. gegužės 13 d. (2016). Prieiga internetu: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Powers_practice_n_procedures/pops/Papers_on_Parliament_66/The_Contemporary_Crisis_of_Representative_Democracy.

⁵⁵ Russel J. Dalton, *Democratic challenges, democratic choices. The erosion of political support in advanced industrial democracies* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

⁵⁶ Wolfgang Merkel, Sascha Kneip S. (red.), *Democracy and Crisis: Challenges in Turbulent Times* (Berlin: Springer International Publishing AG, 2018). Prieiga internetu: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72559-8_1.

⁵⁷ Ronald F. Inglehart, „How Much Should we Worry?“, *Journal of Democracy* 27, 3 (2016): 18–23.

⁵⁸ Wolfgang Merkel, „Is there a crisis of democracy? Can we answer the question?“ (pranešimas konferencijoje *Annual Meeting of the American Political Science Association*, 2013 m. rugpjūčio 29–rugsėjo 1 d.). Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/269906448_Is_there_a_crisis_of_democracy_Can_we_answer_the_question.

⁵⁹ Wolfgang Merkel, „Is there a crisis of democracy?“, *Democratic Theory* 1, 2 (2014): 11–25.

⁶⁰ Pippa Norris, *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2011).

Turbūt visų tyrėjų, analizuojančių grėsmes demokratijai ir svarstančių, ar demokratiją ištiko krizė, neįmanoma išvardinti, tačiau reikšminga paminėti demokratijos krizės šalininkus: Davidą Runcimaną ir jo darbą „How Democracy Ends“⁶¹, Roberto Stefaną Foa'ą ir Yaschą Mounką⁶², Thomasą Carothersą⁶³, José Álvoro Moisésą⁶⁴, analizuojančius demokratijos krizę ir jos priežastis. Prie demokratijos krizės aiškinimo galima pridėti globalizacijos įtaką, kurią išsamiai analizuoja Anthony'is Giddensas, pritardamas anksčiau minėtiems tyrėjams, teigusiems kad demokratijos krizė neaplenkia ir galias demokratijos tradicijas turinčių šalių. Net šiose, stabiliomis demokratijomis laikomose Vakarų šalyse pasitikėjimas politikais per pastaruosius metus sumažėjo, balsuoja mažiau žmonių nei įprastai, vis daugiau žmonių sako, kad nesidomi politika ir ypač apolitiškumas matomas tarp jaunosios kartos atstovų⁶⁵.

Į šią demokratijos krizės–nekrizės diskusiją įsiterpia naujųjų demokratijų specifiką tiriantys Rajus Kollmorgenas⁶⁶, Zenonas Norkus⁶⁷, Thomas Carothersas⁶⁸.

Demokratijos ir socialinės nelygybės ryšys moksliniame diskurse tyrinėjamas vis intensyviau. Giliausias tradicijas turi normatyviniai demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio tyrimai: demokratijos demokratizavimo⁶⁹, siekiant didesnės politinės lygybės, reikmės konstatavimas; demokratijos sugręsimas rinkų didinama socialine nelygybe, – teigia Robertas Dahlis⁷⁰, kuris demokratijos terminu įvardijo praktiškai nepasiekiamą jos idealo – realios politinės lygybės – apibūdinimą, į mokslinį diskursą įtraukdamas poliarchijos terminiją. Daug dėmesio pajamų nelygybės veiksmui demokratijoje skiria

⁶¹ David Runciman, *How Democracy Ends* (New York: Basic Books, 2018).

⁶² Roberto Stefan Foa ir Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect“, *Journal of democracy* 27, 3 (2016): 5–17.

⁶³ Thomas Carothers, „Is Democracy the Problem?“, *American Interest*, 2019 m. sausio 16 d. Prieiga internetu: <https://carnegieendowment.org/2019/01/16/is-democracy-problem-pub-78137>.

⁶⁴ José Álvaro Moisés, „On the Crisis of Democracy“, *Journalism and Mass Communication*, 9 (Jan.–Feb. 2019, Vol. 9, 1 (2019).

⁶⁵ Anthony Giddens, *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives* (New York: Routledge, 2000).

⁶⁶ Raj Kollmorgen, „Theories of Postcommunist Transformation. Approaches, Debates, and Problems of Theory Building in the Second Decade of Research“, *Studies of Transition States and Societies*, 5, 2 (2013).

⁶⁷ Zenonas Norkus, *Kokia demokratija, koks kapitalizmas?* (Vilnius: VU leidykla, 2008).

⁶⁸ Thomas Carothers, „The End of The Transition Paradigm“, *Journal of Democracy* 13, 1 (2002): 5–21.

⁶⁹ Claus Offe, *Herausforderungen der Demokratie* (Frankfurt a. M.: Campus, 2003).

⁷⁰ Robert A. Dahl, *On Political Equality* (New Haven, London: Yale University Press, 2006).

Larry'is Bartelsas⁷¹. Įvairiais požiūriais demokratijos ir nelygybės temą papildoma minėtas R. F. Inglehartas, taip pat Francis Fukuyama⁷², Adamas Przeworskis⁷³, Christianas Houle'as⁷⁴, Carlesas Boixas⁷⁵, Deividas Campbellas⁷⁶, Chiara Binelli⁷⁷ ir kt. Sudarytas socialinės nelygybės indeksas padeda giliau suvokti socialinės nelygybės sampratą ir socialinės nelygybės reikšmę individams bei politiniams veiksams. Šio nelygybės modelio duomenys reikšmingai skiriasi nuo duomenų, gautų vertinant tik pajamų nelygybę. Jų sukurtas socialinės nelygybės indeksas yra orientuotas į gebėjimus ir apima pajamų, išsilavinimo ir sveikatos paslaugų skirtumus bei suvokiamą prieigą prie jų.

Socialinės nelygybės sampratą ir jos skirtingą teorinį vertinimą pateikia Janas Servaesas ir Toksas Oyedemi'is,⁷⁸ Scottas R. Harrisas⁷⁹. Jais remiamasi pateikiant socialinės nelygybės gilesnę suvoktį. Kai šalia demokratijos įvardijama nelygybė, populiariai suvokiama, kad demokratija yra įrankis nelygybei panaikinti ar bent sušvelninti, tačiau ryšys tarp demokratijos ir socialinės ne-

⁷¹ Larry M. Bartels, *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age* (Princeton ir Woodstock: Princeton University Press, 2008).

⁷² Francis Fukuyama, „Dealing With Inequality“, *Journal of Democracy*, 22, 3 (2011): 79–89.

⁷³ Adam Przeworski, *Democracy and the Limits of Self-Government* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2010).

⁷⁴ Christian Houle, „Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation but Does Not Affect Democratization“, *World Politics* 61, 4 (2009).

⁷⁵ Carles Boix, *Democracy and Redistribution* (Cambridge: Cambridge university press, 2003).

⁷⁶ David F. J. Campbell, *Global Quality of Democracy as Innovation Enabler – Measuring Democracy for Success* (New York: Palgrave Macmillan, 2019).

⁷⁷ Chiara Binelli, Matthew Loveless ir Stephen Whitefield „What Is Social Inequality and Why Does it Matter? Evidence from Central and Eastern Europe“, *World Development, Elsevier* 70 (2015): 239–248.

⁷⁸ Jan Servaes ir Toksas Oyedemi (ed.), *Social Inequalities, Media, and Communication: Theory and Roots* (Communication, Globalization, and Cultural Identity) (London: Lexington Books, 2016); Jan Servaes ir Toksas Oyedemi (ed.), *The Praxis of Social Inequality in Media: A Global Perspective* (Lanham MD, Boulder CO, New York, London: Lexington Books, 2016).

⁷⁹ Scott R. Harris, „Critiquing And Expanding The Sociology Of Inequality: Comparing Functionalist, Conflict, And Interactionist Perspectives“, 2003. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/238105299_CRITIQUING_AND_EXPANDING_THE_SOCIOLOGY_OF_INEQUALITY_COMPARING_FUNCTIONALIST_CONFLICT_AND_INTERACTIONIST_PERSPECTIVES.

lygybės nebūtinai yra vienkryptis: galima vertinti, ir kaip socialinė nelygybė veikia demokratiją, ir kaip demokratija daro įtaką socialinei nelygybei.

Politinės nelygybės tyrimuose remiamasi Joshua'os Kjerulfo Dubrowo, taip pat Kay'aus Lehmano Schlozmano, Sidney'io Verba'os ir Henry'io E. Brady'io darbais. Socialinės nelygybės ir demokratijos tarpusavio sąveikos rezultatu galima laikyti politinį dalyvavimą. Būtent jis vertinant socialinės nelygybės grėsmę demokratijai pagrįstai gali būti laikomas rodikliu, leidžiančiu suvokti, kaip demokratija funkcionuoja socialinės nelygybės sąlygomis arba kaip jos egzistuoja tuo pat metu, nors turėtų viena kitą šalinti. Armingeonas ir Schädelis⁸⁰ nustatė, kad socialinės nelygybės įtaka politiniam dalyvavimui pakito lyginant su XX a. antrąja puse, ir daugiausiai dėl modernizacijos procesų, nes sumažėjo socialinė integracija ir socialinė kontrolė. Drauge kaupiasi platesnio konteksto – socialinės nelygybės (socialinio statuso skirtumų) ir politinės nelygybės ryšio – tyrimai, kurių vienas reikšmingiausių pastarųjų metų tyrėjas – R. J. Daltonas⁸¹. Jo tyrimas orientuotas į dalyvavimo skirtį tarp kartų, apžvelgiant, kaip demokratija gali spręsti didėjančią nelygybę tarp politiškai turtingų ir politiškai skurdžių asmenų. Disertacijos tyrime tai yra svarbu, nes analizuojant socialinės nelygybės ir demokratijos santykį vertinama ne tik socialinės nelygybės įtaka demokratijai, bet ir priešinga kryptis – demokratijos įtaka socialinei nelygybei, ieškant atsakymų, ar demokratija pajėgi mažinti ar didinti socialinę nelygybę. Būtina įvertinti, kaip prie to prisideda naujosios politinio dalyvavimo formos. Nauji politinio dalyvavimo būdai dažniausiai pasireiškia kaip nekonvencinio dalyvavimo formos, kurios naujas galimybes įgyja dėl informacinių komunikacinių technologijų (IKT) progreso. IKT poveikį politiniams ginčams bei galios kaupimui analizuoja Manuelis Castellsas⁸². Išskirtinas J. A. Tuckerio ir kt.⁸³ tyrimas, vertinant, kaip politinis dalyvavimas ir apskirtai politinė elgsena gali būti nulemta socialinių medijų. Naujų informacinių technologijų gebėjimą kompensuoti nelygybės padarinius padeda įver-

⁸⁰ Klaus Armingeonas, Lisa Schädel „Social Inequality in Political Participation: The Dark Sides of Individualisation“, *West European Politics* 38,1 (2014): 1–27. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.929341>.

⁸¹ Russel J. Dalton, *The Participation Gap: Social Status and Political Inequality* (Oxford: Oxford University Press, 2017).

⁸² Manuel Castells, *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra 2. Tapatumo galia* (Kaunas: poligrafija ir informatika, 2006).

⁸³ Joshua A. Tucker ir kt. *Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature*. (2018). Prieiga internetu: <https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2018/03/Social-Media-Political-Polarization-and-Political-Disinformation-Literature-Review.pdf>.

tinti Markusas Prioris⁸⁴, Marco M. Skoricas ir Nojinas Kwakas⁸⁵, taip pat Pew tyrimų instituto tyrimas⁸⁶, atskleidžiantis ekspertų požiūrį į demokratijos ateitį skaitmenizacijos amžiuje.

Ekonominės nelygybės dėmuo yra vienas aktualiausių ir negali būti eliminuojamas vertinant socialinės nelygybės reiškinį. Jos reikšmingumas atskleidžia vertinant rezultatus ir galimybes. Dažnai sunku nubrėžti ribą tarp ekonominės ir socialinės nelygybės, ypač vertinat jų poveikį. Šiame darbe pasirenkamas socialinės-ekonominės nelygybės kontekstas, nes siekiama platesnio nelygybės poveikio įvertinimo. Socialinė nelygybė reiškia visuomenės struktūros skirtumus, kurie atliepia skirtingą padėtį ir galimybes naudotis ištekliais. Ekonominė nelygybė dažniausiai matuojama pajamų nelygybės nustatymu⁸⁷, nors yra ir kitų ekonominę nelygybę identifikuojančių rodiklių – turto nelygybė, vartojimo nelygybė.

Demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio tyrimuose, be abejo, aktualus socialinio teisingumo veiksnio išskyrimas, dažnai su būdinga potekste: nuo socialinės nelygybės link socialinio teisingumo (plg. Marcuse⁸⁸). Pastebėtina, kad išskiriamos dvi tarpusavyje susijusios socialinio teisingumo mokslinių tyrimų perspektyvos: normatyvinė perspektyva (etikos, politinės filosofijos, teologijos tyrimų laukas) ir socioanalitinė perspektyva (istorijos, sociologijos ir politikos mokslų tyrimų laukas). Demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio motyvas yra dažnas ne tik klasikinėse teisingumo teorijos studijose – Johno Rawlso⁸⁹, Briano Barry'io⁹⁰, bet ir kitos pakraipos – politinį liberalizmą kriti-

⁸⁴ Markus Prior, *Post-Broadcast Democracy: How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi: Cambridge University Press, 2007).

⁸⁵ Marco M. Skoric, Nojin Kwak, „Contextualizing the Role of Technologies in the Process of Civic and Political Change in Asia“, *Telematics and Informatics* 33,2 (2016).

⁸⁶ Pew Research Center, „Many Tech Experts Say Digital Disruption Will Hurt Democracy“, 2020 m. vasario 21 d. Prieiga internetu: https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2020/02/PI_2020.02.21_future-democracy_REPORT.pdf.

⁸⁷ Drew DeSilver, „The Many Ways to Measure Economic Inequality“. 2015 m. rugšėjo 22 d. Prieiga internetu: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/09/22/the-many-ways-to-measure-economic-inequality/>.

⁸⁸ Marcuse, Peter, „From Inequality to Social Justice“. *Twenty-First Century Inequality & Capitalism: Piketty, Marx and Beyond*. Sudarė Lauren Langman ir David A. Smith 116 (2018): 334–349. https://doi.org/10.1163/9789004357044_021.

⁸⁹ John Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridge: Harvard University Press, 1971).

⁹⁰ Brian Barry, *Teisingumo teorija. Socialinio teisingumo traktatas* T. 1 (Vilnius: Eugrimas, 2002).

kuojančiuose mokslo darbuose – Armino Schäferio⁹¹, A. Schäferio ir Wolfgango Streecko⁹², kuriuose socialinis neteisingumas apibūdinamas kaip politinio konflikto turinio sudedamoji dalis. Socialinio teisingumo, socialinės nelygybės ir demokratijos raidos tematikai priskirtini mokslo darbai, analizuojantys socialinės valstybės (gerovės valstybės) kūrimo / demontavimo klausimus.

Empirine analize paremtuose tyrimuose vyrauja ekonominės, pajamų nelygybės poveikio demokratijai (politinei lygybei, dalyvavimui rinkimuose, pasitikėjimui demokratijos institutais etc.), dažniausiai EBPO ir ES šalyse, tyrimai (L. Bartelsas⁹³; Zlatko Nikoloskis⁹⁴, jau minėti A. Schäferis ir Schäferis, Schwanderis).

Socialinės nelygybės poveikio demokratijai (ir atvirkščiai) mokslinių tyrimų rezultatai bei išvados ne tik skirtingi, bet ir prieštaringi. Normatyviniai ir kokybinė analize grįsti mokslo darbai konstatuoja socialinės nelygybės grėsmę demokratijai, o kiekybinė analize grįstuose darbuose yra susitelkiama į socialinės nelygybės augimo siejimą daugiausiai su ekonominės nelygybės augimo faktu ir konstatavimu, kad demokratija reikšmingai neriboja (neįveikia) socialinės nelygybės, t. y. daugiau mažiau sėkmingai (?) su ja koegzistuoja.

Mokslinė problema. Mokslinės literatūros analizė byloja apie prieštaravimą tarp demokratijos normatyvinės teorijos ir veikiančių demokratijų raidos analizės, vertinant socialinės nelygybės poveikį demokratijai, kaip ir demokratijos poveikį socialinei nelygybei. Kai demokratijos tyrimuose neapsiribojama nuostata „turi būti“, o gilinamasi į tai, kas faktiškai „yra“, demokratijos ir socialinės nelygybės ryšys atsiskleidžia daug įvairiau ir komplikuočiau. Socialinės nelygybės ir demokratijos tvirto ryšio teigėjai remiasi atskirai paimitos, paprastai nedidelės demokratinių šalių grupės duomenų analize. Holistiniai empiriniai tyrimai nepatvirtina stipraus ryšio tarp demokratijos ir socialinės nelygybės, jeigu pastaroji netampa kraštutine – ekstremalia ar net kategoriška. Ryšys tarp demokratijos (demokratizacijos apskritai) ir socialinės nelygybės (didėjimo) yra sudėtingesnis, nei jis apibūdinamas normatyvinėje (esencialistinėje) demokratijos teorijoje (lyg didėjant ar jau esant didelei socialinei nelygybei, tiesiogiai menksta demokratija). Taigi neaiškus tikrasis so-

⁹¹ Armin Schäfer, „Consequences of Social Inequality for Democracy in Western Europe“, *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 6 (2012): 23–45.

⁹² Armin Schäfer, Wolfgang Streeck (Eds.), *Politics in the Age Austerity* (Cambridge: Polity Press, 2013).

⁹³ Larry M. Bartels, *Unequal Democracy. The Political Economy of the New Gilded Age* (Princeton ir Woodstock: Princeton University Press, 2008).

⁹⁴ Zlatko Nikoloski, „Democracy and income inequality: revisiting the long and short-term relationship“, *Review of Economics and Institutions*, 6 (2) (2015): 1–24. Prieiga internetu: <http://eprints.lse.ac.uk/60562/>.

cialinės nelygybės (išskyrus kategorišką nelygybę) poveikis (sugrėsminimas) demokratijos raidai, kaip neišskios ir ypatingos egzistuojančios demokratijos savybės mažinant socialinę nelygybę. Disertacijoje demokratijos krizės ir iššūkių demokratijai analitinė perskyra analizuojama susitelkiant į išliekančios ir atskirais atvejais net didėjančios socialinės nelygybės poveikį formalios (*de jure*) politinės lygybės – esminio demokratijos normatyvinio požymio – taptumui realia (*de facto*) politine nelygybe.

Kaip ir koku mastu socialinė nelygybė iškreipia politinę lygybę ir tampa grėsme demokratijai, yra šioje disertacijoje sprendžiama mokslinė problema.

Tyrimo objektas – socialinės-ekonominės nelygybės ir demokratijos ryšys.

Tyrimo tikslas – nustatyti socialinės-ekonominės nelygybės poveikio politinei lygybei, kai yra pastarosios *de jure* ir *de facto* skirtis, pobūdį.

Ginamieji teiginiai:

1. Socialinės-ekonominės nelygybės grėsmė demokratijai, kai neperžengiama kategorinės nelygybės riba, pasireiškia iššūkio forma ir nėra tapatinama su krizės ar net katastrofos perspektyva, kadangi demokratijai nėra galimybės išvengti funkciškai pateisinamos ir socialinio teisingumo ribos, neperžengiančios socialinės-ekonominės nelygybės.
2. Iš socialinės-ekonominės nelygybės kyla nelygus politinis dalyvavimas. Politinės lygybės *de jure* atrama, jai koegzistuojant su socialine nelygybe, tampa naujos politinio dalyvavimo formos, kurių turinys visuotinės mediatizacijos aplinkoje nėra tik demokratiškas ir reikalauja papildomų pastangų.
3. Demokratijos sugrėsminimas socialine-ekonominė nelygybe yra skirtingas atskirose šalių grupėse. Demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio pobūdis priklauso nuo demokratijos raidos ypatumų, ypač nuo visuomenės politinės lygybės ir socialinės-ekonominės nelygybės suvokimo atskirose šalių grupėse, ir nėra universalus. Teiginys, kad socialinė-ekonominė nelygybė kelia grėsmę demokratijai, visada turi būti konkretizuojamas nurodant šalių grupę.

Tiksliui pasiekti disertacijoje sprendžiami šie tyrimo **uždaviniai**:

1. apibūdinti socialinės nelygybės demokratijai keliamų grėsmių mastą, kritiškai vertinant demokratijos krizės diskursą ir aktualizuojant iššūkius demokratijai, kurie lemia demokratijos transformacijos perspektyvų neaiškumą;
2. išanalizuoti socialinės nelygybės sampratos daugiadimensiškumą, aptariant skirtingus socialinės nelygybės išteklis ir rezultatus, taip pat socialinio (ne)teisingumo kontekstą;

3. apibūdinti socialinės-ekonominės nelygybės poveikį politiniam dalyvavimui, remiantis mediatizuotos politikos ir politinio dalyvavimo formų kaitos analize;
4. nustatyti demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio pobūdį;
5. suformuluoti demokratijos sugrėsminimo socialine-ekonominė nelygybe zonų analitinį instrumentą ir juo nustatyti demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio šalių zonas.

Tyrimo naujumas:

1. Aktualizuojamas prieštaravimas tarp normatyvinės demokratijos teorijos ir egzistuojančių demokratijų teorizavimo, vertinant socialinės-ekonominės nelygybės veiksnį sugrėsminant demokratiją. Išryškinamas demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio apibūdinimo prieštaravimas taikant kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus.
2. Išskiriamos keturios demokratijos sugrėsminimo socialine-ekonominė nelygybe šalių grupės – zonos.
3. Neigiama vadinamoji tvaresnės demokratijos „laukimo metodologija“. Geresnė demokratijos ateitis galima, tačiau, kai demokratijos rodikliai menksta, prasmingiau susitelkti į jai iškilusių iššūkių prigimties supratimą ir jų įveikimo teorizavimą, kad jie neperaugtų į krizę, juolab negrįžtamą.

Tyrimo ribotumas. Disertacijoje nuosekliai neanalizuojami:

1. nuoseklus demokratijos poveikis (nei institucinis, nei procesinis) socialinei nelygybei, kai socialinė nelygybė kompensuojama politinėmis priemonėmis, – dėl tyrimo išsiplėtimo ir galimos jo nepatikimumo rizikos;
2. kapitalizmo vaidmuo skatinant socialinę nelygybę – dėl pakankamai gausių šios problemos tyrimų. Neeliminuoju ir neneigiant kapitalizmo poveikio, tačiau įvertinus atliktus tyrimus (pvz., T. Piketty⁹⁵), disertacijoje nebūtų įmanoma išpildyti tyrimo naujumo reikalavimo. Joje laikomasi požiūrio, kad dabarties pasaulyje niekas nevyksta be kapitalizmo; be demokratijos, deja, daug kas vyksta;
3. politinio dalyvavimo poveikis politinės nelygybės *de facto* sumažinimui, apribotas kokybine mokslinio diskurso analize ir protesto dalyvavimo formų apžvalga.

⁹⁵ Thomas Piketty, *Capital and Ideology* (Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press, of Harvard University Press, 2020).

Tyrimo metodologija ir metodai. Priimtinas S. Kvale⁹⁶ kokybinio tyrimo reikšmingumo pagrindimas – tyrimas pradedamas kokybiškai analizuojant esamas žinias apie objektą (socialines grėsmes), formuluojant kokybines sąvokas ir hipotezę (ginamą teiginį). Todėl reikalingi teoriniai modeliai, kurie apima mokslinės literatūros studijas, sąvokų aprašymą ir interpretavimą, teiginių, požiūrių sisteminių ir vertinimų. Mokslinės literatūros ir atliktų tyrimų studijavimas padeda tiriamą problemą suprasti, į ją įsigilinti, išskirti būdingiausius aspektus, atskleisti sąvokas.

Šiame tyrime pirmiausia apibūdinamas demokratijos krizės ir demokratijai kylančių iššūkių diskursas, vėliau tiriamas teorinis socialinės nelygybės kaip grėsmės veiksnys. Vertinant demokratijos ir socialinės nelygybės santykį, remiamasi autoritetingais demokratijos ir socialinės nelygybės tyrimų duomenų šaltiniais, ir taikant netiesinę regresiją, gauti duomenys pateikiami, interpretuojami, apibendrinami ir pagrindžiami ginamieji teiginiai.

Algimantas Valantiejus paliko prasmingą socialinių mokslų metodologijos sampratą:

„Šiandieną esminis socialinio mokslo uždavinys – kurti mąšlius metodus, kurie užglaistyti susidariusį „įtrūkį“ tarp aiškinimo ir interpretacijos. Idealus mokslinis aiškinimas – priežasties ir padarinio ryšio nustatymas remiantis formaliaja logika ir kartojamomis procedūromis. Idealus interpretacinis tyrimas – prasmingo socialinės sąveikos ryšio atkūrimas remiantis įžvalgiais, kruopščiai apgalvotais, rizikingais ir metodiškai tikslinančiais tankiojo aprašymo ar kitais mąšliais būdais. Metodologija yra socialinių tyrimų logikos savirefleksija, skatinanti a) skeptiškai atsigręžti į prielaidų sritį, prisiminti alternatyvias galimybes, kurios egzistavo dar prieš konkrečių procedūrinių taisyklių taikymo logiką, b) kryptingai tęsti specializuotus profesinius įgūdžius ir gebėjimus, kurie taikomi konkrečiuose – tiek empiriniuose, tiek teoriniuose – tyrimuose. Metodologija yra pažinimo būdo analizė, metametodinė nuostata, kurios paskirtis – dekonstruoti ir rekonstruoti mąstymo taisykles, o metodas – reflektysiai apmąstytas taisyklių taikymas konkrečiose socialinės tikrovės tyrimų srityse.“⁹⁷

Tyrimo „mąšlaus būdo“ struktūra pirmiausiai apima mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizę. Siekiant išsamesnio ir visapusiškesnio tyrimo, taikoma epistemologinė prieiga – kuri vertinga tiek siekiant įvertinti žinojimą,

⁹⁶ Steinar Kvale, *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing* (Thousand Oaks, California: Sage, 1996).

⁹⁷ Algimantas Valantiejus, *Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007): 274–280. Prieiga internetu: https://www.vu.lt/site_files/LD/I_tomas_Sociologijos_filosofija.pdf.

kuris jau egzistuoja iki pradedant tyrimą, tiek projektuojant tyrimo kryptį ir siekiant naujumo.

Jeigu mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizė yra savaimė suprantami tyrimo metodologijos dėmenys, tai kitus disertacijos metodologinio karkaso dėmenis privalu apibūdinti papildomai. Disertacijoje taikoma dedukcinė tyrimo technologija. Taip siekiama išnagrinėti ir apibrėžti demokratijos ir socialinės nelygybės ryšį plačiaja prasme, siekiant susidaryti šių reiškinių ryšio holistinį vaizdinį. Demokratijos raidos socialinės nelygybės veiksnio analizės modelis formuojamas derinant R. Dahlio poliarchijos, Charleso Tilly'io, L. Bartelso, R. Ingleharto ir Y. Mounko pažiūras. Šio holistinio vaizdo sudarymą disertacijoje disciplinuoja neoinstitucionalizmas. Jis, kaip žinoma, apsaugo nuo metodologinių kraštutinumų: neskatina „biheavioristinių kvailysčių“ (G. Sartori terminas⁹⁸), bet ir nekviečia, tikintis daugiau demokratijos, tik kurti geresnes konstitucijas, o konkrečiais veiksmais mažinti nelygybę etc. (C. Tilly'io pozicija⁹⁹).

Disertacijos „vidurinio lygio“ teorinė prieiga susideda iš konfliktologinės ir išteklų prieigų derinio. Konfliktologiniu požiūriu, socialinė nelygybė poliarizuoja politinius interesus, o visų politinio proceso dalyvių sąnaudos didėja. Išteklų prieiga, kuri labai dažna tyrimuose, konstatuoja, kad politinės galios dalybos ir, galiausiai, jos nelygybė susijusi su didžiausiais socialiniais-ekonominiais ištekliais: išsilavinimu, kompetencijomis ir pajamomis. Socialinė nelygybė menkina socialiai silpnųjų politinį angažuotumą; socialiai silpnieji yra ir politiškai silpni (plg. Brady et al¹⁰⁰, Brady¹⁰¹).

Galiausiai, disertacijos metodologinės perspektyvos (iki empirinio tyrimo) požiūriu, apsisprendžiama dėl trijų demokratijos modelių. Pirmasis modelis – minimalistinis: procedūrinė rinkiminė demokratija. Antrasis modelis – vidurinysis: sprendimų priėmimo ir valdančiųjų kontrolės demokratija, kai svarbus ne tik dalyvavimas rinkimuose, bet ir priimamų politinių sprendimų efektyvumas ir valdančiųjų kontrolė. Šis modelis integruoja svarstomosios, stebėjimo (monitoringo) ir panašias demokratijos teorijas, neignoruojančias atstovau-

⁹⁸ Giovanni Sartori, *Lyginamoji konstitucinė inžinerija* (Kaunas: Poligrafija ir informtika, 2001), 192.

⁹⁹ Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007), 205.

¹⁰⁰ Henry E. Brady, Sidney Verba, Lehman Schlozman, „Beyond SES: A resource model of political participation“, *American Political Science Review*, 89 (2), (1995): 271–294.

¹⁰¹ Henry E. Brady, „An analytical perspective on participatory inequality and income inequality“, In *Social inequality*. ed. K. Neckerman. (New York: Russell Sage Foundation, 2004): 667–702.

jamosios demokratijos ir absenteizmo problemų. Trečiasis modelis – maksimalistinis: substancinė demokratija, kai svarbus vidinis ir išorinis saugumas, ekonominė gerovė, valstybės socialinės garantijos, padorumas dalijantis (perskirstant) pagrindines gėrybes (pajamas, socialinį saugumą ir gyvenimo galimybes), kai socialinis teisingumas yra institucionalizuotas kaip demokratijos komponentas. Substancinė demokratija – kai socialinė demokratija ne mažiau svarbi nei politinė demokratija (plg. W. Merkelis¹⁰²).

Pirmasis modelis, kadangi plačiai taikomas moksliniuose tyrimuose, jau vargu ar gali ką nors naujo pranešti apie demokratijos raidą; masinis piliečių traukiamasis iš rinkimų procedūrų, kaip ir nė kiek ne mažesnis politinių partijų, stambiojo kapitalo ir žiniasklaidos manipuliavimas rinkimų institutu, paskatino ne vieną postdemokratijos teorinę versiją. Trečiasis modelis – idealus, normatyvinis, tyrimo atžvilgiu reiškiantis, kad maksimali demokratija leidžia išvengti ekstremalios (poliarizuojančios) nelygybės perskirstant pajamas, pagrindines gėrybes ir gyvenimo galimybes. Tai, kaip ne kartą yra pastebėjęs R. Dahlis, tik patvirtina, kiek toli yra realiai egzistuojančios demokratijos nuo jų idealo; kai visi piliečiai turi lygią politinę galią, jie yra iš tikrųjų, o ne tik *de jure* politiškai lygūs. Tad empiriniam tyrimui tinkamesnis yra antrasis modelis. Jis – įsigalėjusios demokratijos (angl. *embedded democracy*) modelis, beje, aprėpia ir pirmąjį modelį. Šiame tyrime jis aktualus dar ir todėl, kad aktualizuoja išliekančią ir nemažėjančią, taip pat poliarizuojančią socialinę nelygybę.

Disertacijoje netaikomas vadinamasis „laukimo“ metodas, anot kurio, jei trečiasis demokratijos modelis dar mažai ką bendro turi su demokratijos tikrove, tai visiškai nereiškia, kad jo relevantiškumas netruks pasitvirtinti – reikia tik kažkiek (?) laiko, kad pradėtų veikti ir patys maksimaliausi (o gal iš tikrųjų utopiniai) demokratijos principai. Tačiau kalbant apie demokratijos perspektyvą, kad ir artimiausią, galima pasitelkti dvi dažnai naudojamas metodologines prieigas: ekstrapoliavimą ir žinomą „jeigu ... tai“ prieigą. Demokratijos raidoje susiklosčiusių jos modelių ekstrapoliavimas, t. y. praeityje susiklosčiusių tendencijų išlikimo ateityje pripažinimas, reiškia pripažinimą ir to fakto, kad šių tendencijų priežastys ir toliau veiks nepakitusios. Tačiau ekstrapoliuojant neįvertinama, kad praeityje susiklosčiusios demokratijos tendencijos gali pakisti ir jau kinta. Prieiga „jeigu ... tai“ gali pasiūlyti mažiau apibrėžtus demokratijos raidos modelius, bet ji yra atvira galimoms pačios demokratijos alternatyvoms

¹⁰² Wolfgang Merkel, Sascha Kneip S. (red.), *Democracy and Crisis: Challenges in Turbulent Times* (Berlin: Springer International Publishing AG, 2018). Prieiga internetu: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72559-8_1.

(plg. Tilly¹⁰³). Pasirenkant „jeigu ... tai“ prieigą, būtina pripažinti, kad galimos ne tik pačios demokratijos alternatyvos (transformacijos variantai), bet ir alternatyvos demokratijai. Disertacijoje, tiriant socialinės nelygybės poveikį demokratijos raidai, ekstrapoliacijai nesuteikiama nors kiek didesnė reikšmė. Demokratijos perspektyva apibūdinama vadovaujantis „jeigu ... tai“ prieiga: jeigu socialinė nelygybė netaps kategoriška nelygybe, tai demokratijos pagrindinės institucijos nenuosts veikusios, o pagrindiniai procesai ją reprodukuos (*atkurs, atgamins*) kiekvienoje kritinėje situacijoje, ir, priešingai, jeigu kurioje nors demokratinėje šalyje ar jų grupėje įsigalės kategoriška nelygybė, tai demokratijos krizė peraus į jos žlugimą. Kad demokratijos iššūkių ir jos krizės perskyra yra aktuali mokslinė problema, byloja postdemokratijos teorinio konstrukto turinys: nuo *postdemokratijos* kaip demokratijos istorijos nuoseklaus tęsinio iki *postdemokratijos* kaip demokratijos žlugimo¹⁰⁴.

Disertacijoje pasitelkiamas lyginamasis metodas atliekant demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio zonavimo darbus, ypač išskiriamų šio ryšio keturių zonų „pasieniuose“, kai nėra svarių argumentų, kuriai iš išskirtų zonų tinkamiausia priskirti vieną ar kitą šalį.

Darbe duomenys vaizduojami grafiškai, taikomas klasifikavimo metodas, tai padeda išsamiau pateikti apibendrinimus ir gautus rezultatus.

Tyrimo tikslui pasiekti pasitelkiama metodų transgresija. Nors tyrimo objektas suponuoja būtinybę naudoti kokybinius metodus (ir atitinkamas aprašymo bei interpretacijos metodikas), tačiau socialinės nelygybės ir demokratijos ryšiui įvertinti, pasitelkiant statistinius duomenis ir pateikiamus indeksus, naudojamas regresinis modelis, kuriuo analizuojama demokratijos priklausomybė nuo pajamų nelygybės.

Atlikto empirinio tyrimo duomenų aprėptį sudaro *The Economist Intelligence Units* (toliau – *EIU*), *Freedom House Institute (FHI)* demokratijos indeksas, taip pat *World Inequality Database*, Pasaulio banko duomenų bazė (*GINI* indeksas), *Oxfam* duomenų bazė (*Commitment to Reducing Inequality; CRI* indeksas). Autoritetinių ir reprezentatyvių tyrimų statistiniai duomenys sudaro prielaidas tyrimo objektyvumui užtikrinti. Duomenų bazėse pateikiami tyrimų duomenys yra pripažinti, laisvai prieinami, lengvai patikrinami, todėl užtikrinamas duomenų objektyvumas ir patikimumas.

¹⁰³ Charles Tilly, *Democracy* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Tokyo, Mexico City: Cambridge University Press, 2007): 203–205.

¹⁰⁴ Vaidutis Laurenas, „Kuri postdemokratija?“, iš *Gerovė ir saugumas XXI amžiuje: postdemokratijos kontekstai*: mokslo darbų rinktinė, sud. Kęstutis Šerpetis, Saulius Šiliauskas (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018), 13–80.

Disertacijos struktūra. Tikslas ir suformuluoti uždaviniai jam pasiekti nu-
lėmė disertacijos loginę struktūrą (1 pav.)

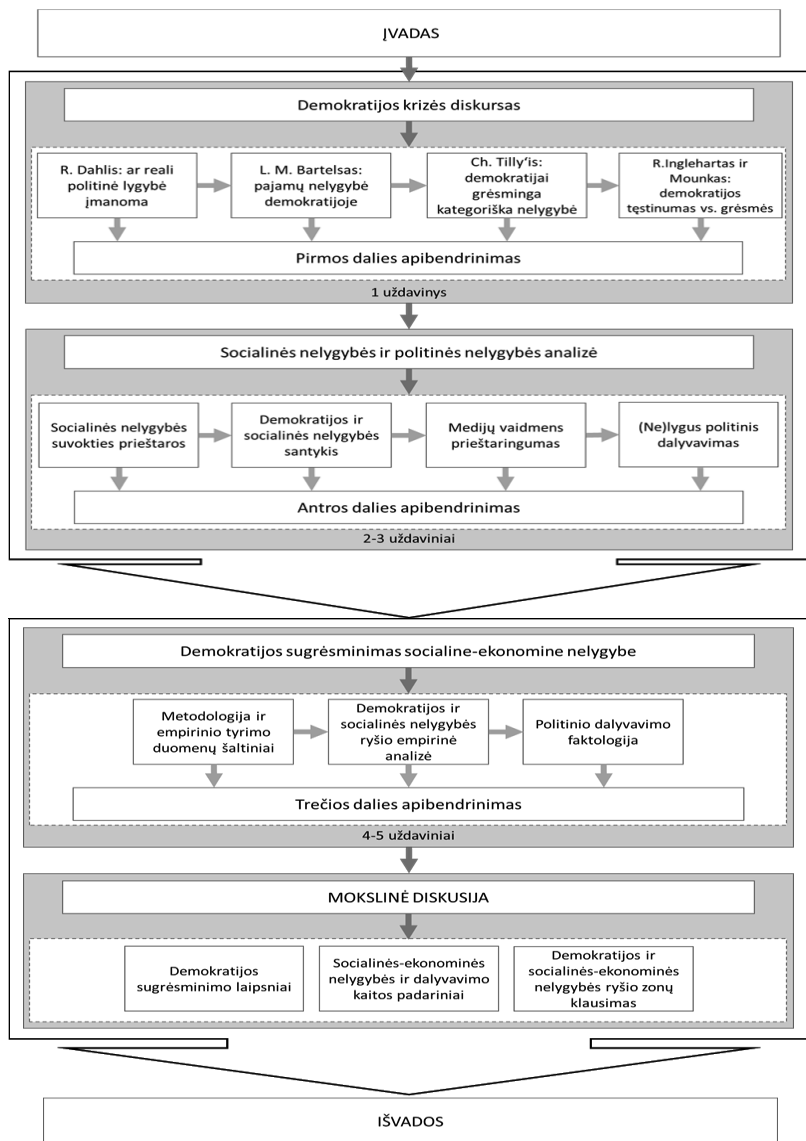
Pirmoji disertacijos dalis skirta demokratijos sugrėsminimo socialine ne-
lygybe teoriniam diskursui. Nors demokratijos raida stringa, būdingi dekon-
solidacijos procesai, tai nebūtinai reiškia jos krizę. Demokratija susiduria su
iššūkiais, kurie ilgai gali peraugti į jos krizę. Vienas iš iššūkių yra socialinė
nelygybė.

Antroje disertacijos dalyje analizuojami socialinės nelygybės turinio kom-
pleksiškumas bei socialinės-ekonominės nelygybės geba sugrėsmininti, sutrik-
dyti demokratijos raidą. Siekiama kritiškai įvertinti socialinės nelygybės įtaką
demokratijai, pasirenkant politinio dalyvavimo kintamąjį, t. y. svarstoma, kaip
socialinė nelygybė veikia politinį dalyvavimą. Taip pat atsižvelgiama į naujas
socialinės-ekonominės nelygybės raiškos formas mediatizuotoje politikoje.
Įvertinus socialinės nelygybės sampratos daugialypiškumą ir tyrimuose išryš-
kėjusius prieštaravimus, aptariamos socialinės nelygybės pasekmės demokra-
tijai. Taip pat įvertinamas dvikryptis ryšys: socialinės nelygybės įtaka demo-
kratijai bei nenuoseklus demokratijos įtakos socialinei nelygybei vertinimas.

Trečia disertacijos dalis skirta empiriniam tyrimui. Pasitelkus *The Econo-
mist Intelligence Units* demokratijos indekso ir Pasaulio banko *GINI* bei *Oxfam
international CRI* indeksus, sudaromas demokratijos ir socialinės-ekonominės
nelygybės ryšio keturių zonų modelis bei juo tipologizuojamos pasaulio šalys.
Nustatoma, kad demokratijos sugrėsminimas socialine-ekonominė nelygybe ir
demokratijos transformacijos kryptys yra skirtingos tiek atskirose šalių grupė-
se, tiek ir atskiruose pasaulio regionuose.

Ketvirta disertacijos dalis skirta mokslinei diskusijai, kai interpretuojant
empirinio tyrimo rezultatus siekiama įvertinti atskirų teorinių demokratijos ir
socialinės-ekonominės nelygybės ryšio teiginių patikimumą, pasiūlyti tolimes-
nių demokratijos sugrėsminimo socialine-ekonominė nelygybe tyrimų kryptis.

Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados.

1 pav. Tyrimo loginė struktūra

IŠVADOS

Sprendžiant disertacijoje suformuluotą mokslinę problemą – kaip ir kokių mastu socialinė nelygybė iškreipia politinę lygybę ir tampa grėsme demokratijai – prieita prie tokių išvadų:

Socialinės nelygybės samprata mokslinėje literatūroje apibrėžiama įvairiai, dažniausiai akcentuojant socialinius skirtumus, kurie nulemia žmogaus pasirinkimus, elgseną, prieigą prie išteklių ir galimybes jais naudotis. Ekonominė nelygybė savo daroma įtaka yra viena reikšmingiausių nelygybės rūšių, tačiau ji nėra vienintelė, lemianti žmogaus padėtį ir gyvenimo rezultatus. Socialinės nelygybės reikšmingumo vertinimas neįmanomas eliminuojant ekonominę nelygybę, todėl socialinės-ekonominės nelygybės terminas yra tikslesnis analizuojant nelygybės grėsmę demokratijai.

Demokratijos sugrėsminimo veiksnių sąrašė socialinė-ekonominė nelygybė užima ypatingą vietą dėl jos poveikio demokratijai istorinio neišvengiamumo. Demokratijos idealas neatskiriamas nuo politinės lygybės principo, kurio raiška neišvengiamai vyksta esant mažesnei ar didesnei socialinei nelygybei. Tačiau toks koegzistavimas galiausiai reiškia, kad pamatinis demokratijos principas turi dvi dimensijas: *de jure* ir *de facto*. Politinė lygybė socialinės nelygybės sąlygomis *de facto* išlieka pastovia siekiamybe.

Demokratijos sugrėsminimo socialine-ekonominė nelygybe teorizavimas yra prieštaringas: ir apibūdinant socialinę nelygybę, ir vertinant jos padarinius demokratijai. Išskiriamos trys didėjančios grėsmės pakopos: iššūkiai demokratijai, demokratijos krizė ir jos žlugimas. Demokratijos sugrėsminimas socialinė nelygybe, pastarajai neperžengiant kategorinės nelygybės ribos, tiesiogiai nereiškia demokratijos krizės ar net žlugimo. Demokratijos krizės motyvas akcentuojamas normatyviniuose kokybiniuose teiginiuose. Analitiniuose kiekybiniuose tyrimuose demokratijos sugrėsminimas socialine nelygybe dažniau apibūdinamas iššūkių, problemų ir pan. terminija. Toks skirtumas iš tikrųjų yra normalus. Tai – skirtumas tarp demokratijos idealo ir jos praktikos apibūdinimo. Demokratijos socialinės-ekonominės, technologinės ir ekologinės aplinkos pokyčiai reikalauja ir jos pačios kaitos. Demokratijos kaita apima dalyvavimo formas, socialinės demokratijos raišką ir socialinio teisingumo aktualizavimą. Demokratijos kaita yra daugybinė ir įvairiakryptė, vienoje šalyje ar jų grupėse demokratija susilpnėja, tuo pačiu metu kitose – sustiprėja, kartais net savotiškai „atvirkščiai proporcingai“ socialinės nelygybės pokyčiams. Problema išlieka priklausomai nuo to, kokio masto ir kiek ilgai socialinė nelygybė išlieka iššūkiu, o kokio masto ir kiek ilgai nesumažinama socialinė nelygybė gali tapti demokratijos krizės veiksniumi. Tyrimas atkreipia dėmesį į tai, kad demokratijos iššūkiai nebūtinai perauga į krizę, o krizės nebūtinai nesuvaldomos.

Tačiau neneigiama, kad nesusitvarkanti su iššūkiais demokratija ilgainiui gali patirti ir atskirais atvejais patiria krizę. Atskiri demokratijos žlugimo atvejai nereiškia demokratijos apskritai žlugimo – atskirai paimitos demokratijos žino ne vieną savo žlugimo ir atgimimo istorinį atvejį. Galima konstatuoti, kad nelygybei neperaugant į kategorišką nelygybę, demokratijos istorija tęsiasi. Tyrimo duomenys byloja, kad demokratijos ir nelygybės raidos 2005(6)–2017(18) m. didesnis ar mažesnis apibendrintas ryšys egzistavo 41,9 proc. analizuotų šalių. Nelygybės situacija tada pagerėjo 69,8 proc. šalių, tuo pačiu metu demokratijos situacija suprastėjo 65,1 proc. šalių. Tyrimas nepatvirtina, kad socialinė-ekonominė nelygybė tik didėja, o demokratija tik menksta; procesas yra ir sudėtingesnis, ir įvairesnis. Negalima patvirtinti šio šimtmečio pirmajame dešimtmetyje teisingu buvusio teiginio, kad maždaug dviejuose trečdaliuose šalių nelygybė didėja. Priešingai, maždaug dviejuose trečdaliuose šalių nelygybės situacija pagerėjo. Tačiau tokiu pačiu ar artimu mastu nepagerėjo, priešingai – demokratijos situacija suprastėjo. Taigi, konstatuojamas naujas prieštaravimo tarp socialinės nelygybės ir demokratijos segmentas, kai socialinės nelygybės mažėjimas dar nebūtinai reiškia demokratijos tvirtėjimą.

Tyrimas patvirtina demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio netiesinės regresijos pobūdį. Tyrimu nustatyta, kad nėra universalaus demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio. Esama demokratijos ir socialinės-ekonominės nelygybės ryšio variacijų, kurioms reikšmės turi: pirma, demokratijos istorijos trukmė; antra, šalies materialinė gerovė; trečia, politinio dalyvavimo mastas; ketvirta, socialinio teisingumo suvokimas.

Anksčiau suformuluotos išvados būtų nevisiškai argumentuotos, jeigu nebūtų aktualizuojamas socialinio teisingumo poveikis demokratijos ir socialinės nelygybės ryšiui. Nelygybės poveikis demokratijai negali būti iki galo įvertinamas be socialinio teisingumo veiksnio. Demokratijų stabilumo pamatas, nė kiek ne menkesnis nei politinė lygybė *de jure*, yra socialinis teisingumas. Demokratijos istorijos tęstinumo problema tapo ne tik socialinė nelygybė, vedanti link politinės nelygybės *de facto*, bet ir nykstantis socialinio teisingumo pojūtis, o iš tikrųjų – tarpstantis socialinis neteisingumas. Pastarąją prasme socialinis teisingumas yra ne tik moralinė norma, bet ir faktas. Bet visuomenės socialinio (ne)teisingumo suvokimo nereikia palikti vieno „akis į akį“ su socialine ir politine *de facto* nelygybe. Politinės lygybės *de jure* ramsčiu, jai koegzistuojant su socialine nelygybe, gali tapti naujos politinio dalyvavimo formos, kurių turinys visuotinės mediatizacijos aplinkoje nėra *a priori* demokratiškas.

Todėl galima patvirtinti, kad pirmasis ginamasis teiginys pasitvirtino.

Kad demokratijų piliečiai laiko vieni kitus daugiau ar mažiau nelygiais, yra žinomas ir reflektuojamas faktas. Tačiau, kai nėra bent vidutinio stiprumo ryšio (priklausomybės) tarp demokratijos lygio ir socialinės-ekonominės nely-

gybės masto, neaišku, kokių mastu piliečiai yra politiškai nelygūs. Pasitelkiant disertacijoje apibūdintus tris demokratijos modelius – procedūrinį rinkiminį, politinių sprendimų priėmimo ir valdančiųjų kontrolės, substancinės demokratijos – pabrėžtina, kad labiausiai argumentuotas politinės lygybės teigimas galimas minimalistinio arba rinkiminės demokratijos modelio atveju. Tačiau „realesnę tikrovę“ matant per antrojo demokratijos modelio prizmę, galima įžvelgti, kad socialiai silpniesniųjų socialinių sluoksnių galimybės kvalifikuotai dalyvauti priimant sprendimus ir kontroliuoti valdančiuosius yra mažesnės dėl jų menkesnio išprusimo ir laiko viešiesiems reikalams svarstyti bei tvarkyti stokos. Galima teigti: jei pajamos, turtas, ekonominė ir socialinė padėtys taip pat yra politiniai ištekliai ir jei jie paskirstyti netolygiai, piliečiai negali būti politiškai lygūs. O jei piliečiai nėra politiškai lygūs – demokratijai yra iškilusi grėsmė. Politinio dalyvavimo faktai parodė, kad rinkimuose balsuoja daugiau tų šalių rinkėjų, kurios pasižymi ir aukštu demokratijos lygiu, ir žemesne nelygybe, tačiau protesto dalyvavimo dinamika parodė, kad pastarasis auga III ir IV grupėse ir pasiekia I grupės aktyvumą. Nesant demokratinės savikontrolės, šis politinis aktyvumas gali tapti grėsme demokratijai. Tai patvirtina antrąjį disertacijos ginamąjį teiginį.

Demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio zonų analitinis instrumentas atveria perspektyvą išsamiau tyrinėti įsigalėjusių ir kitų demokratijų transformacijas – atsakus į iššūkius demokratijai skirtingose socialinės nelygybės suvokimo ir raiškos šalių grupėse. Nors nėra universalaus ir stipraus demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio, atskirose šalių grupėse galima įžvelgti tokio ryšio panašumus. Tai pastebėta pasitelkus demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio „zonavimo“ – demokratijos sugrėsminimo socialine nelygybe zonų išskyrimo – analitinį instrumentą. Išskirtos ir apibūdintos keturios skirtingos demokratijos sugrėsminimo socialine nelygybe zonos ir įvardintos jų koordinatės demokratijos ir nelygybės indeksų skalėse. Pirma ir ketvirta zonos pasižymi tik netikėta ir nelaukta nelygybės grėsme demokratijai, kadangi šių zonų demokratijoms būdinga nelygybė, kurios dydis *GINI* skalėje $< 0,35$, o *CRI* skalėje $\geq 60,0$. Tokia nelygybė vadintina normalia, kadangi pati tiesiogiai negraso nei egzistuojančių socialinio-ekonominio, nei politinių režimų pusiausvyrai. Pirmajai zonai priklauso šalys, kuriose *EIU* demokratijos indeksas $> 8,00$, o ketvirtajai zonai – šalys, kurių *EIU* demokratijos indeksas yra $8,00$ – $6,00$. Pirmos ir ketvirtos zonų šalyse grėsmė demokratijai taptų akivaizdi, jeigu jos „smuktų“ į antrą ir trečią zonas. Pastarosioms būdinga nelygybė, kurios *GINI* indekso dydis yra $> 0,35$, o *CRI* indekso dydis yra $< 60,0$. Antroje zonoje, kurioje *EIU* demokratijos indeksas $> 8,0$, esančios penkios demokratijos yra išimtytys. O trečioje zonoje, kurioje *EIU* demokratijos indekso dydis yra $8,0$ – $6,0$,

GINI nelygybės indekso dydis $> 0,35$, *CRI* indekso dydis $< 60,0$, susitelkusi pusė tyrinėtų pasaulio demokratijų.

Ivertinus gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad trečiasis ginamasis teiginys taip pat pasitvirtino.

Atlikta demokratijos ir socialinės nelygybės ryšio analizė patvirtina ir tai, kad vienavektorinė prieiga nereiškia, jog galima aptikti vieną pagrindinį demokratijos raidos veiksnį. Tačiau susitelkimas ties vienu veiksnium, šio tyrimo atveju – ties socialine nelygybe, išsamiau atskleidžia jo ribas, vadinasi, neleidžia jo sureikšminti ar sumenkinti; priešingai, veda link jo realaus poveikio demokratijai apibūdinimo.

Mokslinio tyrimo rezultatų aprobavimas ir sklaida

Disertacijos rengimo metu paskelbtos publikacijos, susijusios su disertacijos tematika:

1. Obrikenė, Alvyda. Teisės vaidmuo pasaulinėje politikoje: iššūkiai demokratijai. *Regional formation and development studies: journal of social sciences*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISSN 2029-9370. eISSN 2351-6542. 2020, no. 1 (30), p. 41-51. DOI: 10.15181/rfds.v30i1.2033.
2. Obrikenė, Alvyda. Socialinės nelygybės grėsmė demokratijai: dingęs dalyvis. Gerovė ir saugumas XXI amžiuje: postdemokratijos kontekstai: mokslo darbų rinktinė. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2018. ISBN 9786094810275. p. 109–120.
3. Dvorak, Jaroslav; Burkšienė, Valentina; Dūda, Mantas; Obrikenė, Alvyda; Narbutienė, Indrė. E. dalyvavimas: galimybės ir iššūkiai savivaldai: mokslo studija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2020. 99 p. ISBN 9786094810855.
4. Obrikenė, Alvyda; Šiliauskas, Saulius. Legitimation of democracy under the conditions of crisis: theoretical approach // *Social innovations for sustainable regional development: abstracts of reports*. 16th international conference: 29 April, Klaipėda, 2020. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2020. ISBN 9786094810688. p. 63–65.
5. Obrikenė, Alvyda. Socialinės nelygybės matrica: priežasčių ir pasekmių pjūviai. Mokslinė konferencija „Iššūkiai vadybos moksle ir studijose“ skirta prof. habil. dr. Antanui Seiliui atminti: tezių rinkinys. 2019 gruodžio 5 d., Klaipėda. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2020. ISBN 9786094810633. p. 12–13.

Mokslinio darbo tarpiniai rezultatai disertacijos tema buvo paskelbti mokslinėse konferencijose:

1. „Transformations of Democracy: An Impact of Inequality“. IV ISA Forum of Sociology, 2021 porto Alegre, Brasil. (online)
2. „Legitimation of Democracy under the Conditions of Crisis: Theoretical Approach“. Tarptautinė konferencija „Social Innovations For Sustainable Regional Development“, 2020 Klaipėda, Lithuania.
3. „Socialinės nelygybės matrica: priežasčių ir pasekmių pjūviai“. Nacionalinė konferencija „Iššūkiai vadybos moksle ir studijose“, 2019, Klaipėda, Lietuva.

4. „Can Democracy Survive the Damage of Social Inequality“. Tarptautinė konferencija „Changing Democracies in an Unequal World“, 2019, Viterbo, Italy.
5. „Social threats and democracy: tensions and alternatives“. Tarptautinė konferencija „Welfare and Security in the 21 st Century: the Contexts of Post-Democracies“, 2018, Klaipėda, Lithuania.
6. „Democracy in Lithuania: the Impact of Social Insecurity“. Tarptautinė konferencija „Regional Development and Social Welfare: Problems and Solutions“, 2017, Klaipėda, Lithuania.
7. „The Fate of Democracy Under the Conditions of Lithuania's non-participation“. Tarptautinė konferencija „Democracy and Participation in the 21st Century“, 2017, Lisbon, Portugal.

Disertacijos rengimo metu stažiuotasi:

1. Savivaldos mokymų centras (Ryga, Latvija), 2018 m. liepos–rugsėjo mėn.

APIE AUTORE

Alvyda Obrikenė gimė 1982 m. balandžio 1 d. Pajūryje, Šilalės rajone. 2000 m. su pagyrimu baigė Pajūrio vidurinę mokyklą (dabar – Šilalės raj. Pajūrio Stanislovo Biržiškio gimnazija). 2005 m. Klaipėdos universitete įgijo politikos mokslų bakalauro laipsnį. 2007 m. Klaipėdos universitete apgynė magistro darbą ir jai suteiktas politikos mokslų (politikos teorijos programa) magistro laipsnis. 2016 m. Mykolo Romerio universitete įgijo teisės ir valdymo magistro laipsnį. Nuo 2014 m. – jungtinės Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, Kauno technologijos universiteto, Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto politikos mokslų krypties doktorantūros doktorantė.

Disertacijos rengimo laikotarpiu publikuoti 3 jos straipsniai, 1 iš jų paruoštas kaip bendraautorės. 2017–2021 m. pristatė 5 pranešimus tarptautinėse konferencijose ir kaip bendraautorė 2 konferencijose.

Alvyda Obrikenė yra Klaipėdos universiteto Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedros asistentė. Dėsto politikos mokslo įvado dalyką. Yra tarptautinės sociologų asociacijos ISA narė. Ji yra bendruomeniškai aktyvi, viena iš Klaipėdos Žvejybos uosto bendruomenės steigėjų.

Tyrimų interesai: demokratija, politinis dalyvavimas, politinis raštingumas, socialinė nelygybė.

Už viską labiausiai ji mėgaujasi būdama savo vaikų – sūnaus Herkaus ir dukros Liepos – mama.

Kontaktai: Klaipėdos universitetas, Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra, S. Nėries g. 5, LT-92227 Klaipėda. Tel. 846398655.

El.p.: alvyda.obrikiene@ku.lt, alvyda.kairyte@gmail.com

Klaipėdos universiteto leidykla

Alvyda Obrikienė

SECURITISATION OF POLITICAL DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF
SOCIOECONOMIC INEQUALITY

Summary of doctoral dissertation

POLITINĖS DEMOKRATIJOS SUGRĖŠMINIMAS

SOCIALINĖS-EKONOMINĖS NELYGYBĖS KONTEKSTE

Daktaro disertacijos santrauka

Klaipėda, 2021

SL 1335. 2021 07 26. Apimtis 4,25 sąl. sp. l. Tiražas 20 egz.

Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda

Tel. (8 46) 398 891, el. paštas: leidykla@ku.lt, interneto adresas: <http://www.ku.lt/leidykla/>

Spausdino UAB „Druka“, Mainų g. 5, 94101 Klaipėda